

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Český Krumlov 2012

Bc. Miroslav Valha

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Hodnota práce v romské komunitě

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Alena Plšková**

**Vypracoval:
Bc. Miroslav Valha**

Český Krumlov 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Hodnota práce v romské komunitě“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Český Krumlov 28. 3. 2012

.....
Bc. Miroslav Valha

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Bc Miroslav Valha

Obsah

Úvod	2
1. Historie Romů a jejich vývoj	4
1.1. Původ Romů	4
1.2. Cikáni a Romové na našem území	8
1.3. Romové v poválečném Československu	18
2. Historický pohled na práci Romů	24
2.1 Tradiční romská řemesla	24
2.2 Koňské handlířství a překupnictví	28
2.3 Hudba, divadlo	29
3. Sociální oblasti života Romů	32
3.1 Identita Romů	32
3.2 Romské hodnoty a tradice	34
3.3 Sociální exkluze	37
4. Hodnota práce v západní kultuře	40
4.1 Karel Marx	40
4.2 Charles Murray	42
4.3 Émile Durkheim	44
4.4 Max Weber	45
5 Empirický výzkum	47
5.1 Cíl, metody výzkumu a stanovení otázek	47
5.2 Výběr respondentů	49
5.3 Vlastní výzkumné šetření	53
5.4 Interpretace výsledků	65
Závěr	70
Resumé	73
Anotace	73
Klíčová slova	74
Seznam literatury	75
Přílohy	80

Úvod

Romové se v naší společnosti objevují stále častěji a ve stále větším počtu. Jsou odlišní svým chováním, jednáním, způsobem života a díky tomu se objevují v naší společnosti výhrady vůči této minoritě. Jedním z problémů je velká nezaměstnanost Romů. Když jsem se s tímto problémem setkal, zajímalo mě, proč právě na tento dlouhotrvající problém ještě nebyl nalezen "lék". Po hlubším proniknutí do tohoto tématu jsem došel k závěru, že většina problémů týkající se Romů, pramení z jejich nízké vzdělanosti a způsobu jejich výchovy. Proto bych se chtěl v této práci věnovat historii Romů, jejich vzdělávání, identitě a problémům v soužití s majoritní společností, ze které vyplývají odlišnosti v jejich chování. Chceme-li pochopit, proč Romové reagují v některých situacích pro nás neobvykle, je potřebné alespoň částečně znát historii Romů, pochopit jejich hodnoty, morálku, přístup k práci. Jsem si vědom toho, že můj pohled je poznamenán pohledem zvenčí a tím je tedy částečně omezený a zjednodušený. Jistě by bylo cennější, kdyby tyto situace pro nás neobvyklé, objasnili sami Romové. Neexistuje totiž žádný sociologický výzkum, který by tyto zvláštnosti popsal a zobecnil. Podstatné je to, že mezi Romy a Neromy neprobíhá téměř žádná komunikace a vzájemná výměna zkušeností a životních postupů na úrovni běžných sousedských a lidských kontaktů. Tudíž se ani jedni nedozvědí o životních zvyklostech a vzájemných odlišnostech. Z pohledu Roma existují odlišnosti i v majoritní společnosti. Dědí se z generace na generaci, například zvyky, návyky stravování, životní styly, a odrážejí sociální, geografický původ a různé osudy předků. Je škodou pro obě strany, že taková výměna neprobíhá.

Jako největší rozdíl mezi majoritní společností a Romy nevidím barvu pleti ani svébytnost, ale jsou to jiné životní strategie, způsob myšlení a odlišný hodnotový systém. Romové nejvíce uznávají hodnoty, jako jsou soudržnost v rodině, peníze, touha vyniknout, hudba, tanec, sexuální život. Další vyčlenění přinášejí typické povahové vlastnosti Romů, jako je slabá vůle, malá vytrvalost a trpělivost, nespolehlivost, nesamostatnost, neschopnost abstraktního myšlení, psychická labilita. Podstata problémů a vztahů spojených se soužitím s Romy v České republice pramení z jejich nízké vzdělanosti, způsobu jejich výchovy, kriminality a nezaměstnanosti.

V současnosti můžeme Romy z hlediska pracovních aktivit rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří Romové, kteří díky svému vzdělání a kvalifikaci jsou schopni se uchytit na trhu práce a úspěšně se začleňují do společnosti. Druhou skupinu tvoří Romové, bohužel je jich většina, kteří jsou zvyklí žít ze sociálních dávek, podpor či důchodů. Většina Romů trpí chronickým nezájmem pracovat, nechtějí nést zodpovědnost za svoji práci, jsou nespolehliví a vyhledávají konflikty se spolupracovníky.

Dá se říct, že svůj přístup k práci Romové "dědí". Tento problém komentoval starosta z Dubí Petr Pípal těmito slovy: „Neexistuje, aby bylo něco zadarmo. Pokud si živý tvor v přírodě nenajde svou potravu, na což vynaloží nějaké úsilí, tak zemře. Tak to prostě funguje. Systém pro tuto komunitu byl od počátku devadesátých let nastavován až do dnešních obřadných rozměrů. Není možné, aby si běžná rodina došla jednou měsíčně na úřad pro 28 tisíc čistého a přitom tam ještě tropila boží dopuštění, kdy se musí volat městská policie. Celá generace nikdy neviděla své rodiče pracovat. A oni do té práce ani nepůjdou, protože speciálně tady na severu nikdy v práci nedostanou tolik peněz jako na podpoře“.

1. Historie Romů a jejich vývoj

Dějiny Romů jsou z velké části rekonstrukcí. Romové svou historii nezapisovali, hmotných památek se dochovalo minimum, a to jen z posledních dvou století. „*Zprávy o Romech v kronikách a archivech ostatních národů jsou kusé a zlomkovité. V historii Romů nejsou slavní panovníci, bitvy, data, stavby, zakládání států, univerzit apod. O Romech se však často píše v různých nařízeních, ediktech a zákonech evropských národů a to, co zde nalézáme je z dnešního pohledu spíše ostudné.*“ (Šišková, T., 1998, s. 5)

Romové a jejich skupiny písemně a vlastně ani ústně nezachytili svoji historii. To, co neromští odborníci často prezentují jako historii tohoto etnika, je historie vztahu neromského okolí k romským komunitám. Historická fakta, jež dějiny našich vztahů k Romům tvoří, jsou událostmi nikoliv uvnitř, ale vně romských komunit, zaznamenané neromskými svědky příchodů a odchodů romských skupin z různých míst Evropy včetně našich zemí.

„*Skutečné dějepiscectví cikánské rasy spočívá ve studiu jejich jazyka.*“ (Fraser, A., 1998, s. 12) Jedině romština ve všech svých podobách obsahuje nepřímé údaje o historických etapách života Romů i prožitku pouti jednotlivých romských skupin Asií, Afrikou a nakonec i Evropou. „*Jednotlivé vrstvy slovní zásoby tohoto jazyka prozrazují, ve kterém časovém období procházely či pobývaly romské velkorodiny v místech, kde se hovořilo jazykem, jehož slova a termíny přijala romština jako "kapsa".*“ (Frištenská, H., Višek, P., 2002, s. 7)

1.1 Původ Romů

Již od středověku se historikové zabývali otázkou, kde leží původní vlast Romů a kdy se objevili Romové v Evropě. Nebylo možné přesně určit datum jejich příchodu

do Evropy, protože se jednotlivé skupiny Romů vyskytovaly v Evropě nezávisle na sobě, a to z toho důvodu, že každá přišla jinou cestou. Je možné čerpat pouze z dochovaných záznamů v kronikách a archivech měst. Tyto záznamy jsou většinou spojeny v souvislosti s nějakou událostí. V historických listinách se objevují zápisy o potulujících se kejklířích, o tanečnicích spoře oděných v zářivých barvách, kteří byli nenávidění váženými a zbožnými občany a oblíbení na feudálních dvorech. Ve 14. století začalo putovat společenství lidí z místa na místo, odlišující se od ostatních obyvatel svým temperamentem, nesrozumitelným jazykem, osobitým způsobem života, oblečením a tmavou pletí. Otázkou pro středověké učence bylo, odkud tito zvláštní lidé jsou, jaká je jejich původní vlast a kdo vlastně jsou. Po mnohá staletí si v Evropě nedokázali tyto otázky objasnit. S touto tajemnou rouškou souvisel i odstup, který mezi těmito lidmi a ostatními obyvateli vznikl a který, dá se říci, přetrvává dodnes.

„Nejznámější a nejrozšířenější názor na původ Romů byl, že pocházejí z Egypta, odkud přišli do křesťanských zemí. V mnoha zemích je také pojmenovali podle jejich domnělého egyptského původu - Gitanos (ve španělštině), Gitanes (ve francouzštině) či Gypsies (v angličtině) - ale ve skutečnosti jsou tato jména patrně odvozena od názvu oblasti Malý Egypt na Peloponésu nebo v oblasti Malé Asie. V jižní a východní Evropě byli pojmenováni podle manichejské sekty kněžích Athiganoi - Atsiganos, z čehož vznikla další skupina pojmenování - Zingaro (v italštině), Tsigane (ve francouzštině), Zigeuner (v němčině), Cigáni (ve slovanských jazycích) i české Cikáni.“ (<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18530>, 12.12.2011)

„Předkové dnešních Romů patřili pravděpodobně i k původnímu obyvatelstvu Indie, které bylo někdy v polovině 2. tisíciletí př.n.l. buď vytlačeno do těžko přístupných a okrajových oblastí nebo podmaněno a včleňováno do velmi složitého sociálního systému.“ (Nečas, C., 2002, s. 10) V polovině 18. století došel maďarský student teologie Stefan Váli na základě rozboru dobových pramenů jako první k poznání, odkud mohou Romové pocházet. Upozornil na podobnost romštiny s indickými jazyky. Následovalo ho několik jazykových vědců, kteří se porovnáváním romštiny s těmito jazyky zabývali. Romština má tedy pravděpodobně svůj původ v Indii, což ukazuje na to, že i Romové mohou pocházet právě odtamtud.

Ve své pravlasti náleželi do systému kastovní společnosti. Dohady o tom, do které kasty Romové v přísně rozdělené indické společnosti patřili, vedou mezi sebou dlouhá léta lingvisté i historikové. Většina odborníků však předpokládá, že Romové

patřili k nejspodnější kastě. Indická společnost se dělila na nejvyšší kastu brahmínů (kněží), po ní následovala kasta kšátriů (vládci a bojovníci) a vajíjů (řemeslníci, rolníci, obchodníci) a nižší kastou byli šúdrové (sluhové a pomocné síly). Romové nebyli příslušníky žádné z těchto kast. Mimo toto rozdělení stojí tzv. nedotknutelní, kam zřejmě patřili i Romové. Vykonávali tu nejhorší a nejspínavější práci. To byl pravděpodobně i důvod, proč Romové začali Indii od 8. století opouštět. Toto potvrzuje i skutečnost, že nedošlo v jejich jazyce ke změnám, tak jako později v příbuzných indických jazycích. Další možné důvody, které vyhnaly Romy z Indie, byla i častá sucha, která zapříčinila nedostatek potravy, nebo se chtěli vymanit z přísně rozdělené indické kastovní společnosti a hledat nová "odbytiště" pro své výrobky a služby.

Indický původ Romů nedokazuje pouze jazyk, ale i vzdálená podobnost různých zvyků, některých povolání a podobné technologie výroby nabízeného zboží. Díky vývoji romských dialektů mohli nejlépe určit romskou historii jazykovědci. „*Mezi první, kteří upozornili na podobu romštiny s jazyky Indie, patří i německý vědec Johann Rüdiger. V roce 1777 požádal v Halle na podnět školního inspektora H. L. C. Bacmeistera ze Sankt Petěrburgu nějakou Cikánku, aby mu přeložila jistý text do svého dialektu. Po té překlad srovnal s mnoha dalšími jazyky a zjistil, že se v mnohém podobá indickým jazykům, především pak hindštině.*“ (Fraser, A., 1998, s. 161)

Cesta Romů z Indie do Evropy

Podle zjištění jazykovědců a historiků postup Romů z Indie byl ovlivněn geografickými podmínkami přes Mezopotámii na Blízký východ. Jejich migrace trvala řadu staletí. „*Exodus se uskutečňoval v několika proudech různých velikostí, které byly od sebe časově dost vzdálené a trvaly pravděpodobně v rozmezí od 3. - 5. do 9. - 10. století.*“ (Nečas, C., 2002, s. 12) První větší zastavení, asi tak na tři století, bylo v asijské části Turecka. Toto zastavení jim pomohlo zorientovat se v nové kultuře, kde získali nové zkušenosti v postupu Evropou. Díky své expanzi přes Mongolsko a Turecko pokračovali dál Malou Asií a Balkánem a nějakou dobu zřejmě pobýli i v Řecku. První zprávu o přítomnosti Romů v metropoli byzantské říše zanechal mnich z kláštera v Iberonu na hoře Athos, podle jehož „Života sv. Jiří Poustevníka“ z doby kolem roku 1068 se v Konstantinopoli objevili v polovině 11. stol. lidé označovaní jako

Atsinganoi. „Odtud vzniklo nejrozšířenější pojmenování Romů, které proniklo jak do středověké latiny (*Acinganus, Cinganus, Cingerus*), tak i do jazyků jednotlivých národů, které postupně poznávaly romské migranty na jejich cestě Evropou. Jméno zakotvilo v bulharštině (*Acigan, Cigan*), srbštině (*Ciganin*), rumunštině (*Tsigan*), maďarštině (*Czigányok*), slovenštině (*cigán*), češtině (*Cikán*), němčině a holandštině (*Zigeuner*), švýcarské němčině (*Zeginer*), starofrancouzštině (*Cingare, Cingar, Cingan*), italštině (*Zingaro*), polštině a ruštině (*Cigan*), ukrajinštině a běloruštině (*Cihan*) atd. Průchod a možná krátké zastavení v Malém Egyptě, jak se nazývalo okolí města Méthoné na Peloponésském poloostrově, vedlo k záměně tohoto území se severoafrickým Egyptem a k vykonstruování nejrůznějších pověstí o egyptském původu Romů.“ (Nečas, C., 2002, s. 13) Z těchto vyprávěných vyprávění vycházela část společnosti křesťanské Evropy při označování romských poutníků jménem Egyptáné. „Tohoto jména se používalo a používá především v angličtině (*Egyptians, Egyptians, Egyptians* a odtud dnešní *Gypsies*), ale i v některých dalších jazycích, např. v řečtině (*Gyphtoi, Aigyptiaki*), v albánštině (*Evgit*), v rumunštině (*Jivtu*), v holandštině (*Egyptenarin, Gipten, Jipenessen*), ve španělštině (*Egyptianos, Egitanos, Gitanos*) a v portugalštině (*Egyptios*).“ (Nečas, C., 2002, s. 13) Část Cikánů postupovala údolím Dunaje až do střední Evropy a další část směřovala přes Arménii, Kavkaz až do Skandinávie. V 15. století byli Cikáni rozptýleni po celé Evropě, Anglii a Skotsko nevyjímaje.

Díky tmavé kůži a jejich exotickému vzezření, budili zvědavost u evropského obyvatelstva, a to je nutilo přemýšlet o důvodu jejich toulavého života a o jejich pravlasti. Zpočátku byli lidé ke kočovníkům shovívaví, a to z toho důvodu, že panoval všeobecný názor, že jde o kající křesťanské poutníky. Kronikáři jejich vzezření přirovnávali k Tatarům. Romové si byli dobře vědomi této podobnosti, tak se představovali jako mírumilovní lidé a dobří křesťané. „Používali typické vozy kryté plachtami nebo maringotky tažené koňmi, ti nejchudší sami táhli své bedné vozíky.“ (Říčan, P., 1998, s. 18) Na mnohých místech Evropy byli Romové dokonce i vítáni, a to proto, že přinášeli nové technologie zpracování železa a kovů. „Svou přítomnost vysvětlovali tím, že se jejich národ provinil proti křesťanské víře a svým kajícím putováním touží dosáhnout odpuštění. Jindy naopak, že byli vyhnáni ze své vlasti pro víru. Křesťanská Evropa byla ochotna naslouchat takové argumentaci a Romům se zpočátku dostalo příznivého přijetí – z dobového vnímání hříchu a úcty

k pokání vyplývala přirozená křesťanská povinnost poskytovat kajícím drobné milodary v podobě jídla, pití a peněžité almužny.“ (Říčan, P., 2000, s. 23)

Obr.č.1

Zdroj: Muzeum romské kultury, Brno,

Mapka migrace Romů z Indie do Evropy

1.2 Cikáni a Romové na našem území

Vzhledem k tomu, že Romové nemají vlastní psanou historii, je nutné se obracet k dostupným historickým pramenům, a to tedy k dobovým kronikářům, popravčím knihám, starým letopisům atd. Z těchto zápisů se dozvídáme to, jak společnost vnímala Romy.

První nepodložené zprávy z našeho území

Jako první zmínka o Romech je často udávána kapitola z Dalimilovy Kroniky české z roku 1242 „O Kartasiech pohanských“ (Dalimil: Česká kronika, přel. V. Flajšhans, Praha 1920, s. 150)

*„Leta od narození Jezu Krista milostivého
tisícího dvoustého čtyřicátého druhého,
kartasi chodili,
tatarští zvědové byli.*

*Na pět set těch lidí šlo
a takové jich chování bylo.*

*Kloboučky velmi vysoké měli,
roucho krátké a tobolky nosili;
Všichni v spodcích chodili.
Holi dlouhé v rukou drželi.
Když pít chtěli, s břehu nakloňmo pivali,
Když chleba prosili, „kartas boh“ tak mluvivali:
proto jim kartasi říkali...
(Fraser, A., 1998, s. 267)*

Vladislav Vančura v *Obrazech z dějin národa českého* o významu této zprávy silně pochybuje a staví se tak proti všeobecně akceptované domněnce o tom, že Romové byli ve službách Tatarů: *„Je čas říci, že tehdy utíkal před mongolským vojskem v tlupách lid, kterému bylo dáno jméno kartasi, a to jest cikáni. Mongolská hrubost naháněla cikánům nesmírný strach. ... I utíkali, hnali se jako laní stádo, ... a snášeli strašný hlad. ... Tu říkali vkládajíce v svá slova všechnu naději žebráků: „Kartas boh! Kartas boh!“ a to jest: hladovíme!“* (Vančura, V., *Obrazy z dějin národa českého*, 1946, s. 127)

Z historického hlediska je tato skutečnost velmi rozporuplná, a to proto, že mongolská vojska vpadla do střední Evropy již v roce 1241, ale Dalimilova kronika uvádí datum 1242. Proto by přítomnost tatarských zvěďů musela být datována na jaro 1241.

Ve východní Evropě nikdy nebyla zaznamenána přítomnost Romů. Ctibor Nečas, přední odborník na historii Romů, uvádí, že teorie o cikánech z Uher je nepravděpodobná. *„Proud Mongolů, který mohl narazit na romskou populaci*

v Uhrách, se zemí přehnal tak rychle, že na nějaké kontaktování nebylo pro nedostatek času ani pomyslení. ...nebo to byli Romové, ...ale ti by se dostali na české území z Balkánu bez souvislosti s Mongoly, nebo krátce až po mongolském vpádu a spíše za jeho ústupu ze zpusťošených Uher.“ (Nečas, C., 1999, s. 18)

Popravčí kniha pánů z Rožmberka poskytuje další spornou zmínku o přítomnosti cikánů datovanou do roku 1399. Jeden z vyslychaných delikventů řekl: „*Vachek v Praze na mučení jest pravil – a ten jest byl nízký, tlustý a na nose šrám jest měl – ten jest pravil, že jsú lúpežníci : najav Václav Tlustý, ostarožný napiknos a jeho střelec Václav Kadeřavý z Čech; Šprincl nízký; Nechvíle napřed svrchu bezzubý; Hanalík chromý na levú nohu; Ryněš suché tváři, dosti vysoký; Cikán, černý, Ondřejóv pacholek; Hubenek s bratrem, mají máteř Hokyni u hory ...*“ (Kalný, A., 1993, s. 45) Tento zápis může být zpochybnitelný i proto, že může jít o přízvisko. Toto přízvisko Cikán bylo užíváno i v šlechtických kruzích na počátku 15. století. Užíval ho například purkrabí rožmberského hradu Vildštejna roku 1421.

Nejstarší doložené zprávy z našeho území

Rok 1417 se dá považovat za prvopočátek vstupu cikánů do českých zemí, kdy naším územím prošla skupina, v jejímž čele stál král Sindel a vévodové Panuel, Michael a Ondřej, a její cesta byla podrobně zmapována i v jiných zemích, jimiž procházela. Toto společenství čítající více jak 300 lidí, se vykazovalo ochrannými listy, tzv. glejty, které získali od německého císaře a českého krále Zikmunda a v roce 1422 i list papeže Martina V. Tyto glejty jim zajišťovaly nárok na pomoc a ochranu. Mimo jiné jim ukládaly i jisté povinnosti. „...bylo vojvodovi Ondřejovi uloženo, aby on a jeho lidé sedm let putovali jako kajícníci evropskými zeměmi – z čehož jim plynul nárok na ochranu, pomoc a almužny. Řím tehdy uvěřil vyprávění, že se tento národ provinil (snad tím, že neposkytl pomoc svaté rodině na její cestě do Egypta, či že odpadl od křesťanské víry) a touží dosáhnout odpuštění.“ (Řičan, P., 2000, s. 16)

O poměrně dobrém prvotním přijetí cikánů svědčí mimo jiné fakt, že císař Zikmund Lucemburský vydal dva ochranné glejty pro různé skupiny cikánů, které byly

vedeny vlastními vojvody. První z nich byl vydán na kostnickém koncilu v roce 1417 a druhý 23. dubna 1423 na Spišském hradě, ve kterém se po úvodu praví:

„Osobně k nám zavítal náš věrný Ladislav waynoda Ciganorum (vojvoda Cikánů) s dalšími, kteří k němu patřili a předložili nám své pokorné a snažné prosby, zde na Spiši v naší přítomnosti... V důsledku toho, byvše přesvědčeni jejich prosbami, pokládali jsme za vhodné jim poskytnout tato privilegia: pokaždé, kdy zmíněný vévoda Ladislav a jeho lidé přijdou na naše zmíněné državy, ať jsou to města svobodná či opevněná, od této doby vás přísně pověřujeme a nakazujeme vaší věrnosti, že budete prokazovat přízeň a vydržovat bez jakýchkoli zábran a nepřijemností zmíněného vévodu Ladislava a Cigány, kteří mu podléhají, a všemi prostředky je budete chránit před soužením. Vyskytnou-li se mezi nimi jakékoli rozpory či neshody, pak ani Vy, ani kdo jiný z vás, ale pouze vévoda Ladislav má právo soudit a viny zprošťovat...“ (Fraser, A., 1998, s. 67) Podle tohoto ochranného glejtu měli poddaní i vrchnost zajistit bezpečnost cikánů při jejich putování. Vojvoda Ladislav dostal od císaře právo řešit přestupky uvnitř své skupiny bez zásahu vnějších autorit.

Katolická církev poukazovala na to, že chování cikánů se neslučuje s chováním, které se očekává od poutníků činících pokání a s křesťanstvím vůbec. *„Již z této doby však pocházejí četné stížnosti na jejich magické praktiky, které byly hodnoceny jako bezbožnost, a na parazitní chování, jež se jevilo s jejich početním růstem méně a méně únosné. Příznivé přijetí Romů v Evropě netrvalo dlouho. Církev brzy odhalila falešné kajícíníky. V roce 1427 je pařížský arcibiskup exkomunikoval, vyloučil z církve. Kromě toho byli podezírání, že špehují ve prospěch Turků nebo že zakládají požáry. Z poutníků se stávají štvanci.“* (Říčan, P., 2000, s. 16) Postoj k cikánům se začal zhoršovat a nakonec se proměnil v otevřené nepřátelství a jejich pronásledování. A to z mnoha důvodů. *„Menší část cikánů živila a živí se tu i tam těž prací, řemeslem, hlavně kotlářstvím, obchodem, nejvíce koňmi, hudbou i tancem, avšak většina z nich se práce štítí, toulají se světem, nemají žádného bydliště a živí se žebrotou, krádežemi a hádáním. Žijí primitivně, nemyjí se, chodí v hadrech, spí pod širým nebem volně nebo pod chatrnými stany a jejich potrava jest velmi skromná. Jest známo, že vyhrabávají na mrchovištích i pošlá zvířata, aby si je k snědku připravili. Výhody kultury a sociální vymoženosti jsou jim neznámy. Zákonů a úředních nařízení neznají ani jich nedbají a rovněž se nesnaží naučiti se čísti nebo psátí. Neasimilují se proto a zůstávají u všech národů tělesem cizím, nevídaným, obtížným a namnoze nebezpečným, jak cizímu*

majetku, tak zdraví a životu.“ (Důvodová zpráva Národního shromáždění Republiky Československé, 1927, tisk 415, viz příloha č. 1) K vygradování tohoto stavu v českých zemích dochází zejména po roce 1541, kdy byl v Praze založen veliký požár, ze kterého byli podezírání právě cikáni. V roce 1545 a 1549 vydává Ferdinand I. mandáty, jimiž nakazoval, aby cikáni byli vyhnáni ze země a odevzdali všechny zbraně, které vlastnili. *„Romové neusilovali o včlenění do socioekonomické struktury středověké společnosti, a pokud by tak i chtěli učinit, nenašli zemi, která by jim poskytla trvalé útočiště, ani místo, kde by se mohli na delší dobu usadit. Zůstávali proto lidmi bez domova, kteří žili ze dne na den a pohybovali se z jednoho místa na druhé do okamžiku, do kterého byla okolní společnosti ochotna tuto jejich životní výjimku nadále akceptovat.*“ (Nečas, C., 1999, s. 22)

Obr. č. 2

Zdroj: Daniel B., Dějiny Romů, Olomouc 1994

J. Callot: Cikánský tábor, cyklus rytin 1595 – 1635

Další zhoršení postavení cikánů v českých zemích přinesl konec 17. a první polovina 18. století. V roce 1688 Leopold I. vykázal cikány ze svého území a v roce 1697 vydal patent, ve kterém prohlásil cikány za psance, což znamenalo, že kdokoli může cikány beztrestně zabít, protože stojí mimo právní ochranu. *„Romové mohli být kýmkoli beztrestně zastřeleni, pokud byli zadrženi, čekal je trest smrti. Jejich ženy byly zprvu trestány uříznutím ucha a později se trest smrti vztáhl i na ně. Josef I. v represivní*

politice pokračoval a v roce 1706 nařídil, aby byly podél hranic rozmístěny výstražné tabule s varovnými nápisy a s vyobrazením Romů, kteří neuposlechnou zákazu a hranici přestoupí: oběšený muži, mrskané ženy a děti.“ (Fraser, A., 1998, s. 269-270) Přese všechna nařízení se však podařilo některým cikánským rodinám, díky některým feudálům, získat povolení k pobytu. Bylo to díky tomu, že byla poptávka po některých jejich řemeslech a dovednostech, hlavně kovářů, jak uvádí Hübschmannová. Císař Karel VI. vydal dne 22. ledna 1726 ve Vídni patent, kde nařizoval ještě tvrdší stíhání a trestání cikánů, ale i tresty pro všechny, kteří by jim jakoukoli pomoc poskytovali.

Obr.č.3

Zdroj: Zemský archiv Opava, Cedule zakazující vstup Romů do Slezska, 1708

První asimilační politika

V době vlády Marie Terezie byl zákon z roku 1761 první, který začal uplatňovat asimilační politiku. Byla tak nahrazena otevřená represe tolerancí určitých romských rodin, zejména kováři, kterým bylo někdy povolováno i kočování, aby mohli nabízet svou práci tam, kde po ní byla poptávka. Byli to takzvaní regulovaní cikáni. Toto vše bylo vykoupeno výměnou za mnohá omezení. „... *museli oblékat se jako ostatní, plnit povinnosti nevolníků či vrchnosti a náboženské povinnosti vůči církvi – a pod trestem 25 ran holi nemluvit romsky. Nesmějí si nechat ani svá “bezbožná“ cikánská jména. ... Vzpurným mají být odebrány děti a dány na výchovu do spolehlivých rodin.*“ (Říčan, P., 2000, s. 17) Další omezení byla: zákaz vykonávání některých tradičních povolání jako je handlování s koňmi, hádání z ruky a z karet, zařikání na objednávku, žebrota,

zrušena pozice vajdy, snaha o převýchovu cikánských dětí v cizích rodinách mezi sedmým a dvanáctým rokem věku. Není možné odhadnout, kolik cikánských rodin bylo asimilováno a splynulo s ostatním obyvatelstvem, ať dobrovolně či z donucení.

Císař Josef II., syn Marie Terezie, byl pokračovatelem v osvícenském přístupu, který započala jeho matka. „... který ve svém nařízení z roku 1782 kladl důraz na školní docházku dětí, vyučení romské mládeže, povinnou návštěvu bohoslužeb a zlepšení hygienických podmínek. V roce 1784 pak vydal další rozhodnutí, první pokus o státem řízené rozmístění romských rodin, podle něž měly být rodiny dosud neusazených moravských Romů rozděleny dle dislokačních plánů do osmnácti moravských a dvou slezských obcí.“ (Nečas, C., 1993, s. 22) V této době se mnoho cikánských rodin začalo usazovat dobrovolně. Nejlépe se usazování dařilo na jižní Moravě, kde též probíhalo i úspěšné vzdělávání. Cikánské usedlosti na začátku 19. století rychle rostly. Cikáni začali přivykat většinové společnosti, své domky stavěli obvykle na okrajích měst, a tím vznikly oddělené cikánské tábory. Tradiční řemesla jako je kovářství, hudebnictví, drátenictví atd. nestačila k obživě všech, proto se museli věnovat jiným zdrojům obživy, nádenické práci, sezonní práci. Mimo území Moravy se cikáni drželi i nadále polokočovného života, cestovali ve vozech a maringotkách a spali ve stanech. Živili se tradičním kovářstvím a hudbou, případně prodávali po domácku vyrobené zboží, například bačkory, štětky, nepálené cihly, pletené košíky, rohože, provazy, lopatky nebo prodávali dříve nakoupené zboží. Někteří nabízeli své služby jako drátování, broušení nožů a příležitostné nádenické práce. „Přístup Marie Terezie a Josefa II. však bezpochyby znamenal historický zlom, neboť po dlouhých staletích se s Romy poprvé počítalo jako se skutečnými obyvateli daných území.“ (Fraser, A., 1998, s. 271)

Obr. č. 4

Zdroj: Muzeum romské kultury, foto: František Krátký (1851-1924),

Kočovní Romové, Morava, 1890

Na konci 19. století vydal vídeňský ministr vnitra Výnos ministerstva vnitra ze 14. září 1888 uvedený v Zákonech a nařízeních státu československého, Výtah pro četnictvo, ve kterém se mimo jiné píše:

Bod 3.

Cikáni, kteří bez povolení a nedokázaného zaměstnání se potulují a není dokázáno, že do našeho státu přináležejí, buďtež pokládáni za cizince.

Bod 4.

Všichni bez zaměstnání a práce se potulující cikáni, ať tuzemci, Ať cizozemci, průvodními listinami opatření nebo ne, buďtež jako tuláci okresnímu soudu dodáni. Děti těchto cikánů, které se k potrestání nehodí, předají se obci, ve které tito cikáni byli chyceni, k prozatímnímu zaopatření.

Bod 6.

Jedná-li se o odevzdání (eskortování) zvláště silných cikánských tlup k soudu aneb bezpečné vyhoštění těchto, budiž náležitá asistence vzata.

Bod 7.

Cikáni, kteří svým tábořením v tlupách, aneb pasením svého dobytka v poli neb v lese škodu způsobili, budou dle polního neb lesního ochranného zákona potrestáni.

Bod 13.

Potírání cikánských zlořádů jest v první řadě povinností četnictva za spolupůsobení obcí.

Romové v době první republiky

Za první republiky byli cikáni uznáni oficiálně za svébytnou národnostní menšinu, a to ve sčítání lidu v roce 1921, kdy byla národnost cikánská zvlášť vymezena. „*Snaha o asimilaci se projevila v roce 1927 přijetím zákona č. 117 O potulných Cikánech, ke kterému o necelý rok později přibyla i prováděcí nařízení, čímž praktická stránka “řešení romské otázky“ nabyla zcela konkrétní podobu: zásadní význam se připisoval řádně vedené evidenci Romů, resp. soupisům všech kočovníků, mezi něž se počítali i Romové polousedlí (tedy ti, kteří se přes zimu zdržovali na stálém místě, nicméně během sezóny cestovali za prací).*“ (Fraser, A., 1998, s. 272) V období mezi červnem 1928 a srpnem 1929 za asistence četnictva a policie došlo k prvnímu soupisu cikánů. „*Téměř čtyřiceti tisícům Romů starších čtrnácti let, kteří byli zaevidováni, byla následně vystavena “cikánská legitimace“.* Pokud se na výzvu státních orgánů k šetření nedostavili, hrozili jim nejrůznější tresty, ať již zabavení určité části majetku nebo odejmutí průkazu.“ (Nečas, C., 1993, s. 32) Zákon O potulných cikánech z roku 1927, §4, odst. 2 (viz příloha č. 2) říká: Každý potulný cikán jest povinen nositi cikánskou legitimaci stále u sebe a ji na požádání předložiti bezpečnostnímu úřadu nebo orgánu. Rovněž jest povinen ohlásiti nejbližšímu politickému úřadu neb nejbližší četnické stanici veškeré změny v osobních datech, osob v ní uvedených i narození dítek nejpozději do osmi dnů, ztrátu legitimace do tří dnů.(viz příloha č. 3) Zákony tak nadále utvrzovaly obecné povědomí, že cikáni jsou asociální skupinou, které musí státní úřady věnovat velkou pozornost.

Obr. č. 5

Zdroj: Muzeum romské kultury, autor neznámý,

Tabule zakazující vstup „potulných cikánů a tuláků“ do určitých oblastí Československé republiky v letech 1927-1947; jejich umístování umožňoval zákon č. 117 z roku 1927 (o potulných cikánech)

Druhá světová válka

Integrace usazených Romů probíhala rychlým tempem. Tento proces byl ale násilně přerušen v době druhé světové války, kdy většina z nich zahynula v koncentračních táborech. *„Strašnou kapitolou historie českých Romů byl holocaust za vlády nacistů. Tehdy zahynulo (podle Nečase, 1993) téměř pět tisíc Romů pocházejících z českých zemí. Přežilo jen asi tisíc, z toho asi čtyři sta díky tomu, že nebyli deportováni; za to vděčili do jisté míry „liknavosti“ českých úředníků, kteří vyjímali z deportací Romy jako nepostradatelné pracovníky ve větší míře, než odpovídalo směrnicím. Vraždění probíhalo převážně ve vyhlazovacích koncentračních táborech mimo naše území. V posledních letech – poté co padla komunistická tabu – vycházejí však najevo i fakta dosti nelichotivá pro český národ. Zdá se, že na nelidském zacházení s Romy v době okupace měli nemalý podíl i čeští úředníci, četníci a dozorcí v táborech zřizovaných na našem území.“* (Řičan, P., 1998, s. 19)

V srpnu 1940 byly otevřeny na našem území dva kárné tábory v obcích Lety u Písku

a v Hodoníně u Kunštátu, později byly přejmenovány na pracovní, přičemž podíl Romů na celkovém počtu vězňů se v nich pohyboval od 5 do 25%. „V roce 1942 byly oba tábory na základě nařízení o preventivním potírání zločinnosti po říšskoněmeckém vzoru oficiálně změněny na sběrné tábory a od 1.8.1942 na tábory cikánské.“ (Fraser, A., 1998, s. 274). „Důsledky 2. světové války byly pro Romy, zvláště v Čechách a na Moravě, hrozný. Nacistická genocida vyhladila v koncentračních táborech většinu českých a moravských Romů včetně skupiny Sintů – Romů německých; na území českých zemí přežilo jen několik desítek těchto před válkou zde usedle žijících romských rodin. Zbylo zde také jen málo do tehdy kočovných skupin Romů olašských.“ (Davidová, E., 1995, s. 9)

1.3 Romové v poválečném Československu

„Skončení druhé světové války je historickým mezníkem v postavení a podmínkách života československých Romů, jakýmsi výchozím, nulovým bodem jejich dalšího vývoje. Vracejí se domů – na Slovensku již dříve – z pracovních táborů, Cikáni – Romové čeští, moravští a němečtí Sintové z koncentračních táborů, pokud to přežili. Příslušníci skupin olašských Romů – Vlachů se většinou vrátili ke svému kočovnému či polonomádkému životu.“ (Davidová, E., 1995, s. 9) Neznáme přesné počty, ale v literatuře se uvádí, že na území Čech a Moravy zůstalo něco mezi 600 - 1000 Romy.

„Izolace romských osad na Slovensku a především naprostá absence perspektivy mezi místními obyvateli způsobila, že stěhování za prací do Čech mnozí vnímali jako jediné možné východisko. Odchod práceschopných mužů do pohraničních měst a severních Čech, které dobře placení náboráři líčili jako „zemi zaslíbenou“, se záhy odrazil i v romském písňovém folkloru.“ (Fraser, A., 1998, s. 276)

„Dej mi, člověče, dej,
pět sto korun,
již si sedám na rychlík,

pojedu do Čech!
Odešel jsem do Prahy
vydělat tisíce,
vydělat tisíce pro moji ženušku.
Objednej víno, člověče, poruč víno,
mnoha Romům, jaj,
mnoha Romům
a správným chlapům!“
(Davidová, E., 2000, s. 143)

Romové se přesídlovali do pohraničních měst Čech a Moravy z mnoha důvodů. Především získání zaměstnání, možnost vyšších výdělků a touha po bydlení, které jim nabízelo nové prostředí a lepší životní podmínky (civilizovanější bydlení, odchod z přeplněných cikánských osad), očekávání lepšího společenského postavení. „*Mnoho Romů tehdy a ještě dlouho pak říkalo: „V Čechách mi říkají pane – dříve soudruhu – Kotlare (či Dunko či jinak) a vždy celým jménem, zatímco doma na Slovensku jsme byli pro lidi z dědiny či města jen cigáni nebo mi nejvýše říkali jen křestním jménem a při tom vždy pouze tykali...“ Proto romští osídlenci a migranti nebyli zpočátku ani příliš náročni na kvalitu bytu, hlavně, když cítili v tomto pro ně novém, obvykle městském prostředí lepší vlastní postavení a když navíc i dostatečně vydělali. Někteří z nich totiž přicházeli úmyslně jen na několik málo let – s cílem vydělat si na stavbu nového vlastního domu na Slovensku, kam se později chtěli vrátit – jak často říkali, “aby tam ukázali gadžům, jak jsou bohatí a jací se z nich stali v Čechách páni.“* (Davidová, E., 1995, s. 142)

Na začátku 50. let se komunisté hodlali vypořádat s “cikánskou otázkou“, proto došlo ke zrušení cikánské legislativní úpravy zákona č. 117 z roku 1927, který byl do roku 1950 v platnosti. Tímto dochází k rušení cikánských legitimací (viz příloha č. 3) a zrovnoprávnění romského obyvatelstva. Ale tím “cikánský problém“ nebyl vyřešen. Byla nastolena strategie útlaku a rozmazlování. Romům bylo upíráno právo na svébytnost jejich kultury a ze strany druhé měli zajištěno stále zaměstnání a slušné bydlení. Řešení “cikánské otázky“ bylo pojato jako problém sociální. Jediný účinný prostředek řešení této otázky měla být asimilace, tj. postupné splynutí a přizpůsobení se normám a hodnotám majoritní společnosti.

„Rok 1958 se stal mezníkem ve vývoji Romů v tehdejší Československu – a to mezníkem velmi tvrdým. V důsledku „dosavadního neuspokojivého řešení“ tzv. cikánské otázky se jí zabývalo politické byro ÚV KSČ, které v dubnu 1958 vydalo usnesení “o práci mezi cikánským obyvatelstvem v ČSR“. Na základě tohoto usnesení, rozpracovaného pak jednotlivými ministerstvy a národními výbory, byl připraven zákon č.74/58 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob, který schválilo Národní shromáždění dne 17. října 1958 a který se stal pak právním podkladem pro likvidaci kočovného způsobu života Romů (zejména olašských) a všech osob s pohyblivým bydlištěm. Podle prováděcích směrnic Ministerstva vnitra z 12. prosince 1958 byla totiž platnost tohoto zákona rozšířena i na tzv.osoby vedoucí polokočovný způsob života, což umožnilo aplikovat zákon nejen na osoby tzv. “světské“ – potulné komedianty, brusiče a opraváře deštníků, ale hlavně na všechno tzv. polokočovné romské obyvatelstvo, tedy ty Romy, kteří často migrovali mezi Slovenskem a Čechami, ale přitom byli tradičně usedlí; význam tohoto legislativního opatření byl tedy i tak sporný; migrační pohyby Romů stejně neodstranil – i když se pro ně stali obtížněji realizovatelnými.“ (Davidová, E., 1995, s. 197) V únoru 1959 sčítací komisaři sepisovali všechny přítomné Romy, včetně dětí, mužů a žen, ta obec či město, kde se zrovna v tu dobu nacházeli, je dostala na starost jako domovská obec a měla za povinnost zřídit jim alespoň provizorní ubytování, dát práci mužům a děti zařadit do školní docházky. Kola od vozů a maringotek byla sundána a uschována a koně byly odvedeny do JZD či státních statků. Tento zásah změnil dosavadní život těchto lidí. Ten, kdo by setrval v kočovném způsobu života, by byl potrestán pro trestný čin odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta. „Asimilace je všeobecně platnou vývojovou zákonitostí, postihuje všechny etnické skupiny bez rozdílu... Období od roku 1958 zřetelně ukazuje, že naše socialistická společnost je schopna v historicky krátkém čase úplně zlikvidovat cikánskou otázku jako společenský problém. Konečné vítězství bude jedním z projevů síly socialistického řádu.“ (Sus, J., 1961, s. 98) Komunistické Československo pomáhalo Romům především materiálně a finančně, proto se předpokládalo, že se sami začlení a asimilují do společnosti, a to mělo za následek, že si nezvykli mít odpovědnost za své potomky a ani za sebe samé. Bylo pro ně pohodlné stát se závislým na pomoci státu. Získané finanční a materiální prostředky neuměli využívat a hospodařit s nimi, proto se uchýlovali ke kriminální činnosti, vyhýbali se práci a zákony jim nebyly vlastní.

„Upíralo se jim právo na svébytnost kultury a životního stylu, na druhé straně měli zaručeno (někdy arcit' jen na papíře) slušné bydlení a stálé zaměstnání. Stejně jako gádžové měli i Romové minimální prostor pro iniciativu, vždy tu byl někdo, kdo stanovil, co se má a co se nemá. Jejich mzdy za nekvalifikovanou práci byly při tom (což se samozřejmě netýkalo jen Romů) většinou vyšší než platy lékařů a učitelů. Jejich dětem režim poskytoval školní vzdělání, podle potřeby energicky nutil rodiče, aby zajistili pravidelnou školní docházku. Svou přízeň prokazoval režim Romům i tím, že podporoval jejich střední a vysokoškolské vzdělávání. Způsob, kterým se tak často dělo, však tuto podporu změnil v danajský dar: pedagogové se báli dávat romským studentům špatné známky, takže část vysvědčení a diplomů z té doby má pochybnou hodnotu. Režimu sloužila tato praxe k tomu, aby kamufloval hluboký, spíše rostoucí kontrast mezi sociokulturní úrovní gádžů a Romů, který usvědčoval státní romskou politiku z krachu. Podobný smysl mělo také ignorování nesčetných přestupků a drobných trestných činů sužujících gádžovské sousedy romských rodin; i tak tvořili ostatně Romové podstatnou část trestanců v československých věznicích.“ (Říčan, P., 2000, s. 28)

Vládní usnesení z listopadu 1968 č. 384 mimo jiné ruší Vládní výbor pro otázky cikánského obyvatelstva, kdy náplň tohoto výboru přebírá Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSSR. Tato problematika je řešena hlavně prostřednictvím národních výborů. Hlavním cílem byl rozptyl romských rodin a likvidace cikánských osad. Životní styl u určitých skupin Romů, ale jen v některých směrech, se měnil k lepšímu. Zlepšováním podmínek materiálního života, zvláště v sociálně ekonomické oblasti, se měl vytvářet základ pro změny ostatní. Ty se ovšem téměř neřešily. Nerespektovala se etnická specifika Romů, která se měla pozitivně rozvíjet a ne potlačovat a ničit. Tím se zpřetrhaly všechny významné sociální a etnické vztahy a vazby. To byl důsledek předchozích špatných koncepcí.

Vznik svazu Cikánů – Romů v České i Slovenské republice v roce 1969 byl umožněn demokratizačním procesem “pražského jara“ v roce 1968. Tento svaz byl historicky prvním subjektem umožňujícím činnost s vlastním programem a rozhodováním. V roce 1971 se svaz Cikánů – Romů aktivně zúčastnil prvního kongresu světové romské unie v Londýně. Kongres se vedle přijetí romské hymny, vlajky a 8. dubna za Mezinárodní den Romů usnesl na tom, aby bylo označení Rom

považováno za oficiální název příslušníků romského etnika namísto hanlivého Cikán nebo Gypsy, které ještě v té době majorita oficiálně pro Romy užívala. V roce 1973 dochází k zániku svazu Cikánů – Romů v České i Slovenské republice. *„Zrušení tohoto prvního oficiálního romského hnutí a politického subjektu bylo historickou chybou a násilným přetržením slibně se rozvíjejícího vývoje, kdy Romové přestali být manipulovanými objekty řešení, ale stali se jeho pomocníky a aspoň do jisté míry spolurozhodovateli. Tento obrodný národně-etnický proces byl přetržen jak v rámci obou částí republiky, tak ve spolupráci se zahraničními mezinárodními romskými organizacemi.“* (Davidová, E., 1995, s. 207)

V sedmdesátých a osmdesátých letech trvají stále stejné záměry na likvidaci cikánského problému. Vzniká koncepce sestěhovávání Romů do určitých regionů bez ohledu na interetnické rozdíly mezi rodinami, bez ohledu na jejich přání atd. Mnoho romských dětí bylo přeřazeno do zvláštních škol, některé byly rodičům odebrány a umístovány do náhradní péče. Většinové obyvatelstvo má k Romům téměř stejný přístup jako v letech minulých.

Romové po listopadu 1989

Listopad roku 1989 znamenal pro všechny občany Československé republiky zásadní zlom. Totéž platilo i pro Romy. Příchod demokracie a svobody sebou přinesl mnoho změn a nadějí do budoucnosti. Romové chtěli navázat na čtyři plodná léta, fungování svazu Cikánů – Romů v České i Slovenské republice. Zakládají politické strany a hnutí jako například Romskou občanskou iniciativu (ROI), ministerstvo vnitra registruje mnoho romských občanských sdružení. Romové se stali svébytnou národnostní menšinou se všemi právy, které podle zákona menšině v České republice náleží. Mohli oficiálně používat svůj jazyk, někteří začali hledat svoji identitu, rozvíjet svoji kulturu a navazovat mezinárodní kontakty. Záhy se ukázalo, že Romové nedokážou nové možnosti dostatečně využít. *„...problém spočívá hlavně v tom, že byl a dosud je vážně oslaben smysl pro jakýkoli řád. Vzniklo to, co bylo výstižně označeno jako Divoký východ – prostor svobody především pro silné, pohotové a bezohledné zlatokopy a pro lidi posedlé touhou po moci a slávě. Individuální svoboda byla jakožto nejvyšší hodnota postavena nad zodpovědnost, trh nad morálku, ekonomika nad právo.“* (Říčan, P., 1998, s. 31) Následkem toho dochází ke zhoršení situace Romů,

k prohlubování sociálních nerovností, zvýšení nezaměstnanosti, ztrátě dosavadních sociálních jistot a zhoršení společenského postavení. „Mezi majoritou i nadále přetrvává bipolární vidění společnosti, kterou rozdělují na nás a je.“ (Fraser, A., 1998, s. 284) Ke zhoršení této situace přispělo rozdělení Československa, kdy nabývá platnosti zákon č.40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, kdy dochází k diskriminaci byrokratickým zařízením dle podmínek zákona. Romové byli konečně uznáni za národnost, mohou se k ní hlásit při sčítání lidu, zapisuje se i v matričních knihách a díky tomu mohou rozvíjet svůj jazyk, tradiční i nově vznikající kulturu, svůj folklor a umění. Otázkou je, kolik Romů se otevřeně hlásí ke svému romství. Část střední a mladé generace se zatím se svou národností neidentifikuje. Bude zřejmě potřeba delšího času, aby se k němu hlásili. „V nové historické situaci je třeba pomoci vytvořit nové podmínky pro to, aby sami Romové se sebeuvědomovali a znovu oživilí dobrý základ svého romství; v tom by měla pomoci hlavně vlastní romská inteligence – zejména tím, že se sama k romipen a své národnosti přihlásí a ve všem půjde příkladem. Uvědomit si celou tuto skutečnou problematiku a ovlivnit ji je opravdu věcí Romů samých – i to, zda se jako celek stanou skutečnou, nejen deklarovanou a uznávanou národností.“ (Davidová, E., 1995, s. 230)

2. Historický pohled na práci Romů

2.1 Tradiční romská řemesla

Většina Romů v historii byla zručnými řemeslníky, hudebníky a provozovateli uměleckých dovedností, díky čemuž byli trpěni, ale i přijímáni majoritní společností. Je také pravdou, že v neromské společnosti panoval názor, že někteří Romové provozovali příživnické způsoby obživy, např. překupnictví, žebrota, vykládání z karet a ruky, různé podvody, krádeže slepic a potravin, a že Romové vůbec, až na výjimky, různě podváděli. Toto se opravdu dělo, ale jen u některých skupin, diferencovaně a podle prostředí kde žili a kde se pohybovali.

Co tedy vlastně patřilo k tradičním řemeslným dovednostem a uměním? Je třeba říct, že vývoj šel napříč všemi odlišnými subetnickými romskými etnitami na celém světě. Mezi nejvíce rozvinutá řemesla patřila práce s kovy a se dřevem. Další formou obživy bylo handlířství a zábavní produkce. Tato řemesla a způsob obživy si vynucovali kočovný způsob života, protože zájem o výrobky a služby poskytované Romy byl jen občasný. Z toho důvodu bylo nutné kočovat z jednoho místa na druhé. Tento způsob se nazýval řemeslné kočovnictví, které se ovšem nedá srovnávat s bezcílnou potulkou, která se však některých Romů také týkala.

Práce s kovy

Asi nejstarším a nejtypičtějším romským řemeslem je kovářství, kterým se Romové živili po celá staletí. Toto řemeslo si považovali i místní obyvatelé, a proto na mnohých místech byli Romové i jedinými obecními kováři. Dříve měli Romové kovářnu přenosnou, kde pracovali vsedě. Základním vybavením byla kovářina, měch a nářadí. Později, kdy docházelo k usazování Romů, začínala převaha trvalých kovářských dílen, které byly oddělenou součástí obydlí nebo samostatné malé kovářny. Zde již kováři pracují ve stoje a jejich nářadí se rozrůstá. Z jednoduchých výrobků, jako byli cikánské hřebíky – s větší rozbíjenou hlavičkou – řetězy různých velikostí, podkovy různých typů, kramle a kování, přechází na výrobu složitějších a náročnějších výrobků do hospodářství i zemědělství. S nárůstem produkce kovářských výrobků bylo potřeba dřevěné uhlí, které kováři používali ve výhních a to si též sami dříve pálili v milířích. Mezi kováři vznikaly velké rozdíly ve společenském postavení v romské

komunitě, ale i ve společnosti majoritní. Toto se dělo na základě jejich schopností a dovedností, kterými se prokazovali. V současné době se věnuje kovářství jen několik Romů a zaměřují se na výrobu uměleckých předmětů, například svícňů a mříží. „...v současnosti v Dunajské Lužné kromě tradičních kovářských uměleckých výrobků dokáží vyrobit i kopie historických zbraní a kovových doplňků k rekonstruovaným památkovým objektům a pracují i podle návrhů výtvarníků. Tyto schopnosti a dovednosti, na romské tradice tak úspěšně navazující, by neměly zahynout.“ (Davidová, E., 1995, s. 50)

Donedávna rovněž patřilo i zvonářství k tradičním romským řemeslům. Zvonce vyklepávali za studena, různých velikostí a tvarů, většinou s mosazi nebo silnějšího plechu, pro dobytek – ovce, kozy a krávy, ale vyráběli i zvonce menší lité. Velikostí se nedali srovnat s těmi kostelními, ale technologii měli stejnou a odlévaly se z bronzu. Většinou ale používali sebrané zlomky mosazi, mědi, cínu a olova a z nich odlévali žádané výrobky. Zvonkaři se též uplatnili jako šperkaři, kteří vyráběli sponky, náhrdelníky a dokonce i prsteny.

„Kotlářství bylo výsadou převážně kočovných Romů olašských – Kalderarů; ještě v prvním poválečném období některé tyto rodiny a skupiny mistrně vyráběli a potom prodávali měděné kotlíky, kotle, pánve či talíře.“ (Davidová, E., 1995, s. 49) Kalderaši sami své kotle potřebovali a také je prodávali po vesnicích a městech, kudy procházeli. V minulosti je většinou měnili za potraviny a šatstvo a v pozdějších dobách je prodávali na městských trzích. Kotlářství bylo s vývojem průmyslu a sériovou výrobou postupně vytlačováno až úplně zaniklo.

Obr. č. 6

Zdroj: Muzeum romské kultury v Brně, Jana Poláková, Kavárna

Kotlář z rumunského rodu Caldararů vyklepává kladívkem měděnou nádobu (čiši); Dunajská Lužná, Slovensko, 2007

Dřevozpracující řemesla

Dřevo je materiál, který je dostupný všude, a tak poskytuje mnoho možností pro výrobu velkého množství výrobků, v případě Romů, především koryt. „*Korytářství provozují Romové po staletí a dodnes stejnou technikou a postupem.*“ (Davidová, E., 1995, s. 51) Koryta jsou většinou zhotovována z topolového dřeva, z různých průměrů kmenů. Korytáři zpracovávali i větve a menší polena, ze kterých pak vyráběli malé kulaté mísy, vařečky, lžice, naběračky a další drobné předměty, potřebné v domácnosti. Od práce se dřevem je již jen kousek k řezbářství, k výrobě dřevěných hudebních nástrojů jako byly housle a cimbály, které ale také zároveň opravovali, a v neposlední řadě k výrobě košíků, košťat, rohoží, metel a ošatek.

Obr. č. 7

Zdroj: Muzeum romské kultury

Prodavačky proutěných košťat, Šarišská Poruba, okr. Prešov (Slovensko), 1942, foto:
Jozef Kolarčík (1899-1961)

Obr. č. 8

Zdroj: Muzeum romské kultury, foto: Jozef Kolarčík (1899-1961) Kočovný Rom –
korytář při výrobě koryta (Slovensko), 1940

Výroba cihel

Výroba cihel patřila k řemeslům, ke kterým je nutný usedlý způsob života nebo dlouhodobé přebývání na jednom místě. Romové vyráběli cihly nepálené, tzv. valky, kterým se na venkově také říkalo vepřovice. Tyto cihly se používaly nejen ke stavbě romských domků, ale i pro prodej ve velkém pro ostatní obyvatele daného území. K výrobě cihel byla nutná jílovitá půda s vysokým obsahem jílu. Zem očistili od kořenů, prolili ji vodou a vymíchali šlapáním. Pak přisypali plevy a krájenou slámu. Tuto hmotu vtlačeli do dřevěné formy, ze které se vyklápěly na slunce a nechávaly se sušit. Romské ženy chodily pomáhat vymazávat hlínou chlebové pece, proutěné stěny, podlahy a po vesnicích nabízely hliněné obklady k léčbě revmatismu. Muži též pomáhali při výstavbě domů z nabíjené hlíny.

2.2 Koňské handlířství a překupnictví

Způsob života kočovných Romů se podobá životu kupce, který kupuje zboží na jednom místě a prodává ho jinde. Kočovní Romové si navíc nedovedli představit svůj život bez koní. Proto mezi typická romská povolání patřilo handlování s koňmi. Romové koně velmi dobře znali, milovali je a dokonce je i léčili, čehož hojně využívali i venkované. Koňští handlíři patřili k nejbohatším Romům. Někdy se neživil i nepoctivě: prodávali kradené koně nebo koně staré, které vydávali za mladé. *„Dříve než ho (či je) odvedli na koňský trh, obrousili mu staré žluté zuby, do krmení mu přidali arzen, aby měl lesklou srst a oči, mírně ho opili alkoholem anebo mu do kopyta někdy zatloukli malý dřevěný kolík, aby byl bujný a tak vypadal mladě. I zkušený znalec koní často od nich pak draze koupil nekvalitního nebo starého koně, který se ve svém skutečném stavu ukázal až za určitý čas, když „nadopování“ přestalo účinkovat.“* (Davidová, E., 1995, s. 57) Tímto způsobem handlířství se mohli zabývat jen Romové kočovní, které podvedený kupec již nikdy nenalezl. Polokočovní Romové již museli postupovat obezřetněji a poctivěji.

S koňským handlem bylo nezřídka kdy spojeno překupnictví. Tento způsob obživy praktikují někteří Romové dodnes. Dříve se jím zabývaly hlavně romské ženy,

které po domácnostech sháněly staré šaty, peří a různé jiné věci a prodávaly je nebo vyměňovaly za jiné jim prospěšné výrobky.

Obr. č. 9

Zdroj: Muzeum romské kultury, foto: Jozef Kolarčík (1899-1961),

Kolona romských kočovných vozů na výročním Jarmarku v Prešově (Slovensko), 1932

2.3 Hudba, divadlo

Romští hudebníci, ať z města či vesnice, profesionální či amatérští, byli zcela zvláštní a specifickou skupinou. Spolu s romskými kováři byli nejrozšířenější a nejváženější skupinou. Už po staletí bylo oceňováno a všeobecně známo velké hudební nadání Romů, a to nejen u nás. Romští hudebníci byli velice žádáni a dělili se na profesionální hudebníky, kteří dříve hrávali na panských sídlech, hráli za pravidelnou mzdu a v současné době hrají v různých cikánských hudebních tělesech a na muzikanty vesnické, kteří hrávali na rodinných slavnostech a oslavách místních obyvatel a dodnes hrají příležitostně na různých kulturních akcích.

Romové kromě hudebního nadání byli často nadaní i pohybově a herecky. Živili se akrobacií, kejklářstvím, předváděním cvičené zvěře, především medvědů nebo opic,

řada z nich vlastnila malé cirkusy, houpačky a kolotoče. Dalším předmětem živobytí bylo loutkoherectví, herectví a tanec. Hráli pouliční divadlo, kdy mluvené slovo bylo spojeno s hudbou a tancem.

Obr. č. 10

Romský cimbalista, 18. Století

Obr. č. 11

Zdroj: Muzeum romské kultury, foto: R.Bruner – Dvořák (1864-1921),

Romka s cvičenou opičkou, místo neurčeno, kolem r. 1900

Ostatní zdroje obživy

Kromě výše uvedených hlavních řemesel přispívaly k obživě další drobná řemesla, práce a služby. Bylo to například hádání z ruky a karet, což bylo doménou hlavně olašských žen, které vycházelo ze znalosti chiromantie a tarotu. Nebyla to jen forma obživy, ale skutečná znalost a vědění. Dále to byla výroba menších předmětů, jako například kartáčů a štětek, tkaní šňůrek, lan a silných provazů. V neposlední řadě to byla výpomoc v zemědělství, drátenictví, broušení nožů, stahování a čištění kůží a sběr lesních plodin.

Obr. č. 12

Zdroj: originál snímku je uložen v Etnografickém muzeu v Budapešti, foto: Repro:
Publikace Tradiční řemesla, profese a zaměstnání, Kavárna
Hádání z ruky, 30. léta dvacátého století

3. Sociální oblasti života Romů

3.1 Identita Romů

V romštině existuje jedno slovo – romipen – které bylo podstatné pro každého člena romské komunity. Určovalo způsob chování každého jedince, jak k příslušníkům vlastní skupiny, tak i k příslušníkům jiných příbuzných skupin. Zkráceně se překládá jako romství nebo také romská tradice, kultura. Jeho konkrétní vymezení a obsah se postupně mění. V minulosti k romipen patřil jazyk a dávné zvyky převzaté po předcích, dnes, kdy tradice pomalu zanikají a mnozí Romové romský jazyk neovládají, se jako významný identifikační faktor jeví pocit romské sounáležitosti a vědomí k příslušnosti k romskému etniku.

Romská identita úzce a přirozeně souvisí s romskou kulturou, romská kultura úzce a přirozeně souvisí s romským jazykem, romština je jazykem Romů a jedním z nejvýznamnějších pilířů jejich identity. Prohlásí-li se člověk za Roma, takže to zcela něco jiného než být nositelem romské kultury. Člověk se za Roma považovat nemusí, ale přesto může být nositelem kultury, té kultury, která je označována jako romská. Může se člověk považovat za Roma, ale to z něj nositele této kultury nedělá.

Romové svou identitu nazývají romipen tedy romství. Romipen lze považovat za přímý ukazatel příslušnosti jedince k romské národní menšině. O míře integrace či asimilace svědčí přítomnost či absence některých aspektů romství. Dochází ke ztrátám původních hodnot, které Romové vyznávali a dochází k akceptaci hodnot náhradních, což vede ke ztrátě hrdosti na vlastní národní identitu. „...nelze zazlívat některým Romům, že se pod dojmem své v pravdě útrpné historie rozhodují opustit své romství a hledat pro sebe a své děti snadnější cestu,“ (Říčan, P., 1998, s. 93) K oživení dobrého základu svého romství by měla pomoci i romská inteligence, která by se sama k romipen a své národnosti hlásila a ve všem šla příkladem. Sami Romové by si měli uvědomit současnou problematiku, a to zda se jako celek stanou skutečnou národností a nejen deklarovanou.

Stanovit přesný počet příslušníků romské menšiny je obtížné. Nelze spoléhat na statistická data zjištěná během sčítání lidu, neboť Romové se často hlásí k jině

národnosti než romské (rozhoduje princip sebeurčení), případně se nepřihlásí k žádné národnosti.

Jak ukázalo sčítání lidu v roce 2001 a 2011, jen málo občanů se na základě vlastního vyjádření hlásí k romské národnosti. V roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo téměř 12 tis. osob, zatímco v roce 2011 je to počet téměř dvojnásobně nižší, a to 5 199 osob. Odborníci považují tento údaj za podhodnocený a poukazují na vysoké číslo osob, které svoji národnost neuvedli. „*Reálný počet Romů v České republice čítá podle odhadů 250 – 300 tisíc.*“ (Navrátil, P., 2003, s. 12)

Tab.č.1 Obyvatelstvo podle národnosti podle krajů, Výsledky podle trvalého bydliště, 2011

ČR, kraje	Obyvatelstvo celkem	z toho národnost							
		česká	moravská	slezská	slovenská	polská	německá	romská	neuvedeno
ČR celkem k 26.3.2011	10 562 214	6 732 104	522 474	12 231	149 140	39 269	18 772	5 199	2 742 669
v tom:									
Hlavní město Praha	1 272 690	808 783	2 487	138	23 336	1 641	1 253	349	362 369
Středočeský kraj	1 274 633	883 681	1 500	116	17 298	1 882	786	385	342 187
Jihočeský kraj	637 460	459 307	1 216	40	6 672	356	707	274	159 625
Plzeňský kraj	574 694	400 264	455	12	8 052	509	1 092	212	152 424
Karlovarský kraj	310 245	194 452	322	18	7 351	251	4 504	225	91 701
Ústecký kraj	830 371	562 718	662	30	12 238	1 125	4 230	1 260	229 340
Liberecký kraj	439 262	303 348	422	18	6 156	1 374	1 788	326	116 529
Královéhradecký kraj	555 683	392 897	619	29	5 664	1 273	1 288	328	144 983
Pardubický kraj	518 228	365 767	4 408	30	4 832	614	284	179	134 394
Kraj Vysočina	512 727	334 632	35 852	32	3 001	197	206	129	127 043
Jihomoravský kraj	1 169 788	555 791	254 648	155	14 588	726	458	305	283 089
Olomoucký kraj	639 946	369 342	76 887	234	7 451	582	875	373	160 935
Zlínský kraj	590 459	322 507	96 234	62	5 911	309	135	143	136 657
Moravskoslezský kraj	1 236 028	778 615	46 762	11 317	26 590	28 430	1 166	711	301 393

Zdroj: Český statistický úřad

Tab.č.2 Obyvatelstvo podle národnosti podle krajů, Výsledky podle trvalého bydliště, 2001

ČR, kraje	Obyvatelstvo celkem	z toho národnost							
		česká	moravská	slezská	slovenská	polská	německá	romská	neuvezeno
ČR celkem k 1.3.2001	10 230 060	9 249 777	380 474	10 878	193 190	51 968	39 106	11 746	172 827
v tom:									
Hlavní město Praha	1 169 106	1 088 814	2 567	161	19 275	1 486	1 791	653	23 215
Středočeský kraj	1 122 473	1 074 360	1 536	89	15 287	2 144	1 110	1 416	14 971
Jihočeský kraj	625 267	594 992	1 318	40	9 025	459	1 423	613	12 676
Plzeňský kraj	550 688	524 396	880	48	7 773	327	2 040	599	9 279
Karlovarský kraj	304 343	266 054	439	25	14 079	357	8 925	753	5 645
Ústecký kraj	820 219	755 603	1 080	65	22 214	1 665	9 478	1 905	16 001
Liberecký kraj	428 184	399 917	573	41	8 743	1 924	3 722	615	7 728
Královéhradecký kraj	550 724	523 783	736	44	8 518	1 844	2 601	722	8 165
Pardubický kraj	508 281	489 142	3 132	37	5 932	677	603	477	5 244
Kraj Vysočina	512 143	470 340	24 821	42	3 703	258	318	258	9 836
Jihomoravský kraj	1 134 786	886 660	199 981	230	16 058	757	901	631	20 127
Olomoucký kraj	643 817	564 768	49 713	202	11 421	734	1 734	886	9 419
Zlínský kraj	595 010	508 037	65 048	101	7 713	436	218	439	8 286
Moravskoslezský kraj	1 265 019	1 102 911	28 650	9 753	43 449	38 900	4 242	1 779	22 235

Zdroj: Český statistický úřad

3.2 Romské hodnoty a tradice

Mezi základní rozdíly majoritní společnosti a Romy patří odlišný způsob myšlení, odlišný hodnotový systém, jiné životní strategie. Romové nejvíce uznávali s postupem vývoje jejich komunity tyto hodnoty:

- soudržnost velkorodiny
- láska v rodině
- úcta ke starším členům rodiny
- peníze
- fyzická síla
- touha vyniknout
- hudba, tanec
- sexuální život
- pohostinnost

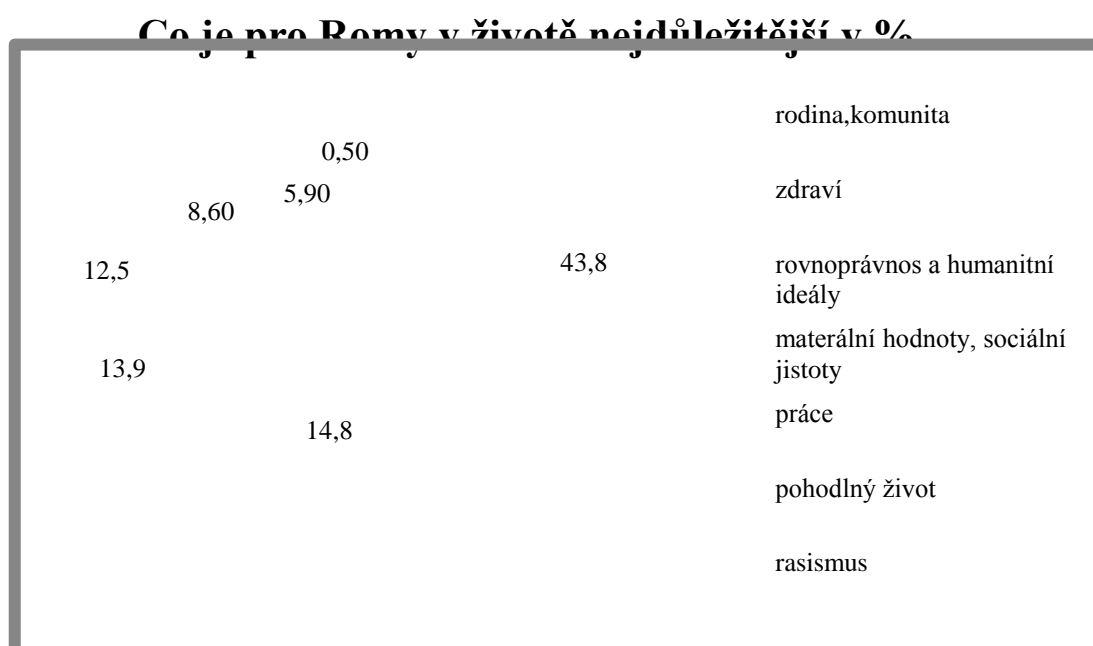
K málo uznávaným hodnotám Romů patří:

- psané slovo
- vzdělání
- zájem o práci

K odlišnosti Romů od majoritní společnosti přispívají zvláštnosti romské psychiky:

- slabá vůle
- nedostatek vytrvalosti a trpělivosti
- nespolehlivost
- komplex méněcennosti
- nesamostatnost
- nejednotnost
- nedostatečné vnímání času
- žití pouze přítomností
- neschopnost abstraktního myšlení

Graf č. 1

Zdroj: Navrátil, P., Romové v České společnosti, 2003

„Tradiční romské zvyky, podobně jako romština, podléhaly mnoha vlivům, měnily se v závislosti na území, kterým Romové procházeli, a u různých romských skupin se zachovaly v odlišné podobě.“ (Šišková, T., 2001, s. 128) K romským tradicím patří vzájemná úcta, zdvořilost a pohostinnost, která se vztahuje jak na jedince z řad vlastního rodu tak na příslušníky ostatních etnik.

Rodina je pro Romy největší hodnota v životě. Rom se s rodinou identifikuje, je součástí její složité struktury, ctí její přísná pravidla, kulturní a etické normy. Rodina je patriarchální, muž je hierarchii postaven výše než žena. *„Muž má v rodině dominantní postavení. Pokud žije pohromadě větší počet nukleárních rodin (což je pro Romy charakteristické), hlavní slovo má nejstarší muž. Úkolem mužů je zajistit ostatním členům rodiny ekonomické zázemí. Vydělané peníze odevzdá ženě, která s nimi hospodáří.“ (Šišková, T. 2001, s. 138) Rodina kontrolovala a lpěla na dodržování tradic jak u dětí tak i dospělých, byly-li tradice porušovány, padla hanba na celé společenství. Mezi nejvýznamnější tradice a rituály patří: námluvy, svatba, narození dítěte, smrt, pohřeb. Romové nemají tradiční svátky, zpravidla dodržují svátky majority. Jediným nově zavedeným svátkem je mezinárodní den Rom dne 8. dubna, který zatím nemá žádnou tradici.*

Řada tradic souvisí také s jídlem a s tak zvanou rituální čistotou. Velmi přísně byla dodržována zejména pravidla týkající se přípravy a konzumace rituálně “čistých“ pokrmů: například k jejich vaření se může používat nádobí určené pouze k tomuto účelu, nesmí se v něm například vyvařovat prádlo a podobně. Maso některých zvířat bylo u některých skupin Romů považováno za nečisté, všechny potraviny se stávaly nečistými, pokud byly znovu přihřívány, upadly na zem nebo do nich spadl vlas. Zvyk nespoteřované jídlo vyhazovat nám může připadat jako marnotratnost, ale ve špatných hygienických podmínkách, bez možnosti jídlo v chladu, snižoval možnost nebezpečných onemocnění. Nečistá část ženského oděvu, jímž je spodní část sukně, nikdy nesměla přijít do styku s potravou. (Sekyt, V., 2001, s. 119 – 125)

„V komplexu rodinných zvyků a obřadů se u jednotlivých skupin Romů dodnes zachovaly v různé míře tradiční až archaické prvky kultury a způsobu života v minulosti. Přestože dochází k inovacím a postupnému překrývání a doplňování zvykoslovím majoritní společnosti, poskytuje dodnes tato oblast života Romů příležitost k poznání jejich vnitřního světa, jeho zákonitostí a často - z hlediska majoritní

společnosti - osobitých projevů.“ (Lázničková, I., In Romové – tradice a současnost, 1999, s. 57)

3.3 Sociální exkluze

Sociální exkluze je pojem, který se začal používat v osmdesátých a devadesátých letech 20. století v zemích západní Evropy hlavně proto, aby byl nahrazen výraz chudoba. Chudoba není jen nedostatek hmotných zdrojů, ale je to i důležité kritérium kvality sociálních vztahů.

Slovník sociální práce definuje sociální vyloučení jako: *„...komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyť. Sociální vyloučení může mít různou úroveň a měnit se v čase. Fakticky znamená život v chudobě, bez účasti na trhu práce (u mladých lidí bez účasti na systematickém vzdělávání), bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobně deprivovaných lidí, pohybujících se na okraji společnosti.*“ (Matoušek, O., 2008, s. 205)

Sociální exkluze naznačuje, že příčiny jsou vždy multidimenzionální. Tyto příčiny lze rozdělit na vnitřní i vnější. Vnější vlivy jdou mimo vyloučené osoby, jsou dány společenskými podmínkami, jako je trh práce a jeho charakter, bytová politika, státní správy a samosprávy, sociální politika státu. Vnitřní vlivy se týkají konkrétních lidí, kteří si svou vlastní situaci sociálního vyloučení mohou přímo způsobovat. Třebaže se jedná o příčiny individuální, jsou nakonec důsledkem příčin vnějších (ztráta pracovních návyků, neschopnost hospodařit s penězi, neschopnost dostát svým finančním závazkům atd.). (Mareš, P., 1999) Sociální exkluze se projevuje v mnoha oblastech života postižené skupiny obyvatel. Dělí se na tyto složky:

- ekonomické vyloučení – vyznačuje se především exkluzí na trhu práce, což je dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost, která vzniká omezeným přístupem na trh práce. *„Hloubka problému je dále násobena*

skutečností, kdy v sociálně vyloučených lokalitách vyrůstá již téměř jedna celá generace dětí a mládeže, kteří ve svém okolí během dosavadního života nepoznali význam pracovního vztahu. Nezaměstnanost pro ně představuje běžný standard. Tato generace nejenže nemá žádné pracovní návyky, ale neměla dosud ani příležitost si je vybudovat.“ (Gabal, I., 2006, s. 42)

- prostorové vyloučení – vyskytuje se v lokalitách, které poskytují nízkou kvalitu bydlení. Jejich lokalizace bývá na okraji města, většinou se špatnou dopravní dostupností, s minimálním poskytováním služeb a s absencí pracovních příležitostí;
- sociální vyloučení – souvisí s rozbitím tradičního typu romské domácnosti. Společenské styky vyloučených lidí se omezují na kontakty s osobami stejného sociálního postavení. Mezi sociální dimenzi exkluze patří i zúžení sociálního prostředí, kde jde o vyloučení ze sdílení sociálního kapitálu společnosti. Společenské vyloučení způsobuje ztížený přístup ke vzdělání, zdravotní péči a k sociálním službám. Zvyšuje výskyt sociálně patologických jevů – drobná kriminalita, dealování drog, gamblerství, prostituce a podobně. „...specifické jednání sociálně vyloučených osob, včetně jednání kriminálního a sociálně patologického, je výsledkem jejich přizpůsobení na specifické životní podmínky. Vyplývá z osvojení si vzorců jednání, které se v rámci tohoto prostředí utváří a mezigeneračně dědí.“ (Mazel, M., 2006, s. 2)
- kulturní vyloučení – tím je zpravidla méně omezený přístup ke vzdělání a znalostem, které společnost uznává a cení, ale také vyžaduje. Kulturním vyloučením vzniká vyloučení z kulturního kapitálu společnosti. Nízké vzdělání nedovolí Romům dostatečně si uvědomit souvislost mezi vzděláním a přístupem k pracovním místům. Proto dostatečně nemotivují své děti ke studiu, školní docházce a sebevzdělávání. Podpora vzdělávání Romů je nutná pro získání vyšší kvalifikace, která pomůže při získávání lepšího zaměstnání. To napomůže k opuštění sociálně vyloučené lokality;

- symbolické vyloučení – vyjadřuje marginalizaci a stigmatizaci sociálních skupin majoritní veřejností. Existuje-li sociálně vyloučená lokalita, je úřady označena za lokalitu pro nepřizpůsobivé občany. „Žijí zde především sociálně slabí Romové. Tito lidé jsou svým okolím paušálně považováni za “nepřizpůsobivé“ lidi dělající hluk a nepořádek. Takové vnímání často podporují lokální média. Z lokalit se tak díky stigmatizaci stávají místa, jimž se lidé raději vyhnou.“ (Gabal, I., 2006, s. 31) Tak dochází k symbolickému vyloučení.

4. Hodnota práce v západní kultuře

Hodnota čili cena pracovní síly bere na sebe hodnotu ceny, či - li hodnoty práce samé, ačkoli, přesně řečeno, hodnota a cena práce jsou nesmyslné termíny. Výraz hodnota práce je použitelný jen jako běžný lidový termín pro hodnotu pracovní síly.

Existující platná právní úprava v ČR nezná pojem či definici “hodnota práce“. V tomto vyjádření je v obecné komunikaci myšlena v podstatě “cena práce“, která je předmětem smluvního vztahu uzavřeného mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Pojem “hodnota“ jakéhokoli objektu, jevu či vztahu zahrnuje vždy v určité míře pozitivní či negativní význam pro člověka (jednotlivce) resp. společnost, to znamená, že člověk se pomocí hodnoty různých jevů, vztahů věcí orientuje v konkrétní každodenní realitě. Z tohoto tedy lze i k práci vztáhnout určitou míru “hodnoty“ v závislosti na tom, jak dokáže tato hodnota ovlivnit kvalitu života jednotlivce. Z pohledu práva je práce a všechny navazující jevy upravena řadou obecně závazných právních předpisů, především zákoník práce, zákon o mzdě, zákon o zaměstnanosti, zákon o kolektivním vyjednávání a dalších, včetně příslušných prováděcích předpisů, které mohou být doplněny tzv. vnitřními normami vydávaných zaměstnavateli.

V sociologii je poznávání hodnot práce člověka několikerým způsobem komplikováno. Především skutečnosti, které jsou oceňovány, a tudíž vystupují jako hodnoty poté, co jsou hodnocení stabilizována a usazena. Problém spočívá v tom, že žádný člověk o svých hodnotách neumí přesně referovat. Jiným problémem je, že hodnoty existují v určité možnosti, jsou potenciálně přítomny, ale nikoli aktuálně tak, aby se jimi mohl jedinec sám nebo výzkumník zabývat.

4.1 Karel Marx

Karel Heinrich Marx (1818-1883), významný německý filosof, kritik klasické ekonomie, politický publicista a teoretik dělnického hnutí. Pocházel z úspěšné německé právnické rodiny, vystudoval filosofii a práva na univerzitách v Bonnu a Berlíně.

Projevoval se radikálními sklony a názory. K jeho nejznámějším dílům patří Ekonomicko-filosofické rukopisy, Komunistický manifest a nedokončený Kapitál.

„Ve výrazu “hodnota práce“ pojem hodnoty nejen úplně mizí, nýbrž mění se také ve svůj opak. Je to imaginární výraz, jako např. hodnota země. Avšak tyto imaginární výrazy vyplývají z výrobních vztahů samých. Jsou to kategorie pro jevové formy podstatných vztahů. Že se věci ve svém projevu často zračí převráceně, je známo skoro ve všech vědách, s výjimkou politické ekonomie.“ (Marx, K., 1953, s. 276)

Z hlediska kapitalisty, který vlastní firmu a zaměstnává dělníky, vytváří hodnoty z nakoupeného materiálu, který zhodnocuje pracovním výkonem dělníka a přeměňuje na zboží. *„Ten chce především dostat co nejvíce práce za co nejméně peněz. Proto ho prakticky zajímá jen rozdíl mezi cenou pracovní síly a hodnotou, kterou vytváří její fungování. Ale snaží se nakoupit všechna zboží co nejlevněji a vidí vždy pramen svého zisku v pouhém napalování, koupí pod hodnotou a prodá nad hodnotou. Je proto dalek toho, aby pochopil, že kdyby skutečně existovalo něco takového jako hodnota práce a kdyby tuto hodnotu skutečně platil, nemohl by existovat žádný kapitál, jeho peníze by se nemohly přeměnit v kapitál.“ (Marx, K., 1953, s. 277)*

„Prohlašuje-li naproti tomu někdo takové výrazy za pouhou licentia poetica (básnickou licenci) svědčí to jen o bezmocnosti rozboru. Proti Proudhonově frázi: „Práci se připisuje hodnota ne proto, že je sama zbožím, nýbrž proto, že podle předpokladu potencionálně obsahuje v sobě hodnoty. Hodnota práce je obrazné rčení atd.“, poznamenávám tedy: „Ve zboží práci, které má zdrcující realnost, vidí jen gramatickou elipsu. Celá soudobá společnost, založená na zbožním charakteru práce, je tedy od této chvíle založena na básnické licenci, na obrazném rčení. Chce-li společnost, vymýtit všechny nesrovnalosti, jimiž trpí, ať vymýtí odpuzující výrazy, ať změni jazyk; k tomu stačí obrátit se na akademii a vyžádat si nové vydání jejího slovníku. (K. Marx: „Misère de la Philosophie“, str. 34, 35 [K. Marx: „Bída filosofie“, str. 62].) Ještě pohodlnější je ovšem nemyslet si pod termínem ‚hodnota‘ vůbec nic určitého. Pak lze do této kategorie bez okolků zařadit všechno. Tak si počíná např. J. B. Say. Co je “hodnota“? Odpověď: „To, co daná věc stojí.“ A co je “cena“? Odpověď: „Hodnota věci, vyjádřená v penězích.“ A proč má práce země... hodnotu? „Protože se jí přikládá cena.“ Tedy hodnota je, co věc stojí, a země má “hodnotu“, protože se její

hodnota “vyjadřuje v penězích“. V každém případě je to velmi jednoduchá metoda řešení otázek příčiny a původu věcí.“ (Marx, K., 1953, s. 277- 278)

„Vezměme si naproti tomu kapitalistu. Ten chce především dostat co nejvíce práce za co nejméně peněz. Proto ho prakticky zajímá jen rozdíl mezi cenou pracovní síly a hodnotou, kterou vytváří její fungování. Ale snaží se nakoupit všechna zboží co nejlevněji a vidí vždy pramen svého zisku v pouhém napalování, koupí pod hodnotou a prodeji nad hodnotou. Je proto dalek toho, aby pochopil, že kdyby skutečně existovalo něco takového jako hodnota práce a kdyby tuto hodnotu skutečně platil, nemohl by existovat žádný kapitál, jeho peníze by se nemohly přeměnit v kapitál.“ (Marx, K., 1953, s. 277)

4.2 Charles Murray

Charles Murray byl výraznou postavou americké sociální politiky; postavou značně kontroverzní, jedněmi přijímanou a obdivovanou, druhými kritizovanou a zatracovanou. Jedno z jeho významných děl „Příliš mnoho dobra“ (Losing ground) se zabývá sociální politikou v Americe v letech 1950 – 1980. V tomto díle sleduje vývoj sociální politiky a jejích programů z hlediska těch lidí, pro které byla tvořena, a hodnotí její účinky a dopady na tyto skupiny lidí. Základní myšlenka této knihy:

zbavíme-li chudé, nějakým způsobem, odpovědnosti za svůj stav a poskytneme-li jim dostatečnou finanční alternativu k příjmu z práce, nikdy se nezbavíme nezdravé nezaměstnanosti a chudoby.

Na základě nových programů pro chudé, které probíhaly od druhé poloviny 60. let, byly na chudé a nezaměstnané vynakládány stále větší finanční částky. Efekt byl přesně opačný, než by se očekávalo – zvyšoval se počet chudých a nezaměstnaných, klesala úroveň vzdělání, zvyšovala se zločinnost, zvyšoval se počet nemanželských dětí a počet rozpadlých a neúplných rodin. Stalo se, že čím více peněz bylo vynakládáno, tím byly výsledky horší. Lidé se snažili pomocí dávek maximalizovat krátkodobé zisky bez výhledu dlouhodobější perspektivy, a to byla past. Čím byly štedřejší dávky, tím více se na nich stávali závislími, a tím měli méně chuti a důvodu začít se starat o své živobytí sami. To vedlo jen k další závislosti na podpoře. Náklady na sociální politiku

stále více rostou, a pokud se nestane zázrak, všechno skončí jednou velkou krizí. Toto všechno se děje v důsledku přílišné velkorysosti celé sociální politiky, která se stala významným demotivujícím faktorem v rámci snah o zabezpečení se vlastním přičiněním.

„Lidé – všichni lidé, černí i bílí, bohatí i chudí – nemusí být stejně odpovědní za to, co se jim přihodilo v minulosti, všichni jsou ale stejně odpovědní za to, co udělají příště... U bohatých a u střední třídy se na kvalitě fungování těchto mechanismů posud v podstatě nic nezměnilo a těšíme se jejich přínosu. Totéž nelze říci o chudých. Americká vláda nebyla poslední dobou ve své sociální politice a ve snahách o režii jejich rozhodnutí investovat úspěšná a bezděky trestala ty, kteří by k takovému rozhodnutí dospěli sami. Nastal čas přestat jim překážet.“ (Murray, Ch., 1998, s. 221)

Murray zavedl dva pojmy v souvislosti s permanentními převody příjmů, které zahrnovaly obrovské skupiny obyvatel:

- strukturální chudoba – chudoba, která je vtělená v povaze systému a kterou nelze odstranit ekonomickým růstem – součástí populace je obrovské množství chudých lidí jako jsou důchodci, matky samoživitelky, lidé bez kvalifikace, tito lidé zůstávají stranou, bez ohledu na tempo a velikost ekonomického růstu kvůli způsobu, jakým systém přerozděluje příjmy. Chudoba není důsledkem toho, že se člověk málo snaží, ale je důsledkem špatného systému. Ke zbavení se chudoby je třeba radikálních změn v celém systému distribuce příjmů;
- latentní chudoba – latentní chudí jsou ti, jejichž příjmy jsou nad oficiální hranicí chudoby jen díky vládní podpoře. V podstatě jde o závislost na této podpoře. Důležitý moment je v tom, že téměř přímo úměrně s tím, kolik peněz na podpory chudým bylo vydáváno, se zvyšovalo i procento latentně chudých, což muselo být nutně nepříjemné pro celý systém sociální politiky, ale i společnosti.

4.3 Émile Durkheim

Émile Durkheim byl významným francouzským sociologem, filosofem a pedagogem. „Narodil se 15. dubna 1858 ve Francii. Od roku 1877 působil jako profesor pedagogiky a společenské vědy na filosofické fakultě univerzity v Bordeaux. V roce 1886 byl jmenován do čela první francouzské katedry sociologie na univerzitě v Bordeaux. V roce 1902 začal přednášet na pařížské Sorboně, kde působil až do své smrti. Zemřel 15. listopadu 1917.“ (Sedláček, J., 1979, s. 13-16)

Dělba práce:

„Můžeme vyjádřit následující předpoklad: dělba práce kolísá v přímé úměrnosti k hustotě společnosti; jestliže v průběhu společenského rozvoje postupuje rovnoměrně, stoupá hustota společnosti pravidelně a obvykle vzrůstá i jejich objem.“ (Durkheim, É., 2004, s. 222)

- nepřeskakujeme od jedné činnosti k druhé – šetříme časem, rozvíjíme určitou oblast specializace;
- jedinec si uvědomí svou závislost na společnosti – právě od ní pocházejí síly, které jej brzdí a směřují;
- společnost se zhušťuje, vznikají velká města – kumulace do jednoho místa;
- množství společenských vztahů roste s rostoucím počtem jednotlivců – udržování vztahů; akce a reakce.

„Netvrdíme, že nárůst a hustota společností umožňují, nýbrž vyžadují větší dělbu práce. Není to nástroj, jímž se dělba práce uskutečňuje, ale určující příčina.“ (Durkheim, É., 2004, s. 222)

V jeho díle O dělbě společenské práce vyzdvihl dva druhy pozitivních solidarit. První spojuje jednotlivce přímo se společností bez jakéhokoli prostředníka. Ve druhé je jedinec na společnosti závislý, neboť závisí na částech, které ji tvoří.

- **mechanická solidarita** – „ve vědomí každého z nás jsou vlastně vědomí dv: jedno máme společné s celou svojí skupinou; tudíž to vlastně nejsme my, ale společnost, která žije a působí v nás; to druhé představuje pouze nás v tom, co tvoří naši individualitu, co máme osobního a odlišného“ (Durkheim, É., 2004, s. 114)
- **organická solidarita** – „Zcela jinak je tomu se solidaritou, která je výsledkem dělby práce. Zatímco ta předchozí naznačuje, že jednotlivci se vzájemně podobají, tato solidarita předpokládá, že se od sebe liší. Ta první možná pouze v míře, jak je individuální osobnost absorbována do osobnosti kolektivní; druhá je možná jen pokud má každý svůj okruh činností, který je mu vlastní; pokud má osobnost.“ (Durkheim, É., 2004, s. 115)

4.4 Max Weber

Karl Emil Maximilian Weber (1864-1920), slavný německý sociolog, politický ekonom a jeden ze zakladatelů moderní sociologie. Vystudoval právní a hospodářské dějiny na německých vysokých školách. Působil na univerzitách ve Freiburgu a v Heidelbergu. Byl jedním z předních myslitelů sociálních věd 20. století. K jeho významným dílům patří *Protestantská etika a duch kapitalismu* a nedokončené dílo *Hospodářství a společnost*.

Weber ve své knize *Protestantská etika a duch kapitalismu* analyzuje pojem povolání, tedy systematicky placenou práci. Ten, kdo se něčím vyučil nebo něco vystudoval či někde pracuje, tak má nějaké povolání. Pátráme-li po vzniku tohoto slova, napadne nás, kdo mě k něčemu povolal? Slovo povolání ve smyslu profese či zaměstnání existuje i v jiných jazycích. V německém slově *Beruf* i anglickém *Calling*. Weber toto prezentuje jako jistou náboženskou představu povolání uloženého bohem.

Pochopení smyslu povolání (systematická placená práce) vychází z překladu bible, a sice ducha překladatelů, nikoli originálu. Weber se odvolává na Lutherův překlad bible. Luther opovrhoval katolickými mnichy, kteří podle něj vedli zcela nesmyslný život před bohem. Vyzdvihl proto světské povolání jako vnější výraz lásky k bližnímu.

Přesto lze považovat myšlenku světského povolání za nechtěné dítě reformace. Příčiny ekonomického racionalismu, které Weber hledá, přináší ospravedlnění světské práce a myšlenka povolání znamenala, že člověk je povolán, aby hledal nejen cestu ke spáse, ale i každodenní práci vykonával co nejodpovědněji a nejracionálněji. Oceňování světské práce existovalo už ve středověku, starověku i jiných civilizacích. (Loužek, M., 2005)

„Bezpodmínečně nové bylo v každém případě především jedno: oceňování splněné povinnosti ve světském povolání jakožto nejvyššího obsahu, který mravní sebekontrola vůbec může do sebe přijmout. To bylo právě tím, co mělo za následek představu náboženského významu každodenní světské práce a co poprvé vytvářelo pojem povolání v tomto smyslu.“ (Weber, M., 1998, s. 232)

Podíváme-li se do historie, zjistíme, že v dnes chápaném kontextu se slovo povolání začalo vyskytovat kolem 16. století, a to hlavně v protestantských zemích. Tato souvislost má kořeny v posunu vnímání lidské práce ve společnosti. Ve středověku byla práce pouhým marným světským snažením. Protestantský novověk staví práci jako první ctnost, neboť bůh člověka povolal vykonávat právě tuto a ne jinou činnost. Aby se člověk zalíbil bohu, musel vykonávat povolání co nejlépe.

„...v kontrastu proti katolickému pojetí – značně vzrostl mravní akcent a náboženská prémie za práci vezdejší uspořádanou v povolání. Jak byla myšlenka ‚povolání‘, která to vyjádřila, dále rozvíjena, to záviselo na konkrétnějším způsobu zbožnosti, jak se rozvinul v jednotlivých reformačních církvích. Autorita bible, z níž Luther podle svého názoru převzal myšlenku povolání, byla pak vcelku příznivější pro tradicionalistický obrat.“ (Weber, M., 1998, s. 237)

5. Empirický výzkum

V následující empirické části práce jsem se zabýval průběhem a výsledky výzkumného šetření. Výzkumné šetření prezentuji formou čtyř příběhů, které obsahují informace, jež jsem získal pomocí delšího a intenzivního kontaktu v terénu s vybranými respondenty.

5.1 Cíl, metody výzkumu a stanovení otázek

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jakou práci Romové preferují nejvíce, co pro ně znamená a co jim přináší, nejen po stránce odměňování, zda práce, kterou vykonávají, má vazby s jejich kulturou a historií.

Metody kvalitativního výzkumu si získávají ve vědách o člověku a společnosti stále větší význam, ať jsou považovány za doplněk tradičních kvantitativních postupů, nebo jejich protipól. Jsou velmi užitečné v případech, kdy jde o zkoumání života lidí, historie i chodu organizací, společenských procesů apod. (Hendl, J., 2005)

K naplnění empirického výzkumu jsem se rozhodl pro volbu kvalitativní metodologie využívající induktivní výzkumné strategie.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání pro porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Creswell, J., 1998, s. 12)

Práce výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník se snaží vyhledávat, analyzovat jakékoli informace, které jsou relevantní k výzkumným otázkám a provádí induktivní závěry. Sběr dat probíhá přímo v terénu a děje se v delším časovém intervalu. Výzkumný proces má longitudinální charakter. Místa pozorování nebo jedince jsou vybírána na základě úvah výzkumníka, které dále sleduje v různých časových periodách. Sběr a analýza dat probíhají souběžně. Nejprve výzkumník posbír

data, poté provede analýzu a podle výsledků rozhodne, jaká data jsou potřebná. Pokračuje opět dalším sběrem dat a pak jejich analýzou. Kvalitativní výzkum podrobně popisuje místo zkoumání, interpretuje přímými citacemi ze získaných rozhovorů a poznámek, které si výzkumník pořídil při práci v terénu.

Rozhovory s jedinci, skupinové rozhovory a diskuze, participatní pozorování jsou způsoby k získávání kvalitativních dat. Rozhovory se používají ve většině kvalitativních výzkumných akcích. Popis zkušeností se udává v první osobě, proto se obvykle používají ve fenomenologickém výzkumu. V tomto výzkumu se též používá autobiografického líčení nebo technika propracovanější, tj. elicitace subjektivních zkušeností.

Rozhovory mohou být nestrukturované nebo semistrukturované. V semistrukturovaném rozhovoru se připraví návod pro zkoumaná přepokládaná témata. V kvalitativním rozhovoru je předpoklad vytvoření určitého přátelského vztahu s respondentem. Při sestavování rozhovorů se přihlíží ke společné zkušenosti kulturní nebo sociální, odlišnosti mohou být založené na zaměstnání, pohlaví, zájmu apod. Tento typ rozhovorů se uplatňuje u okrajových skupin, protože jedinec se ve skupině sobě podobných lidí cítí lépe.

Pozorování participatní je především používáno ve studiích, které jsou etnograficky zaměřené. Jeho pomocí zjišťujeme přirozeně probíhající rutiny, praktiky a interakce v dané skupině respondentů v jejich sociálním prostředí. To proto, aby se co nejlépe porozumělo její kultuře. Pozorování skupiny je podstatné proto, aby výzkumník porozuměl všemu, co sleduje. Určitý stupeň účasti je důležitý, protože jeho rozsah účasti se mění. Tento výzkum je náročný na čas.

V mé práci jsem se snažil provádět kvalitativní výzkum pomocí:

- delšího a intenzivního kontaktu v terénu s vybranými jedinci;
- získávání integrovaného pohledu na jednotlivé respondenty;
- shromažďování dat v podobě terénních poznámek z pozorování a rozhovorů;
- pořizování fotografií, audio-video záznamů;

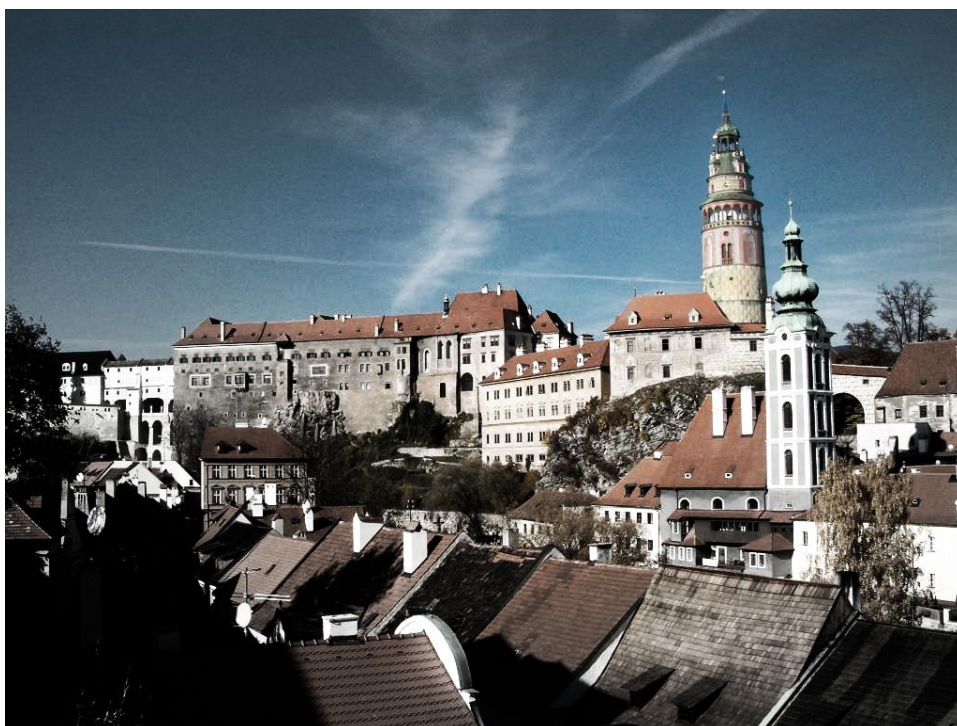
- získávání různých úředních dokumentů, knih a všeho, co by mi přiblížilo život zkoumaných jedinců, a to z různých institucí a úřadů;
- objasnění, jak se respondenti v daném prostředí a situaci chovají, jak chápou to, co se kolem nich děje a proč jednají tak, jak jednají a jak si organizují své životní aktivity, což bylo mým hlavním úkolem.

Data jsem průběžně induktivně analyzoval a snažil jsem se vytvořit si obraz, který získával hrubé obrysy v průběhu sběru a poznávání jeho částí. Vytvářel jsem popis všeho pozorovaného a zaznamenaného. Data jsem zaznamenával na diktafon, kde jsem získal přibližně 12 hodin záznamu. Ne všechny zaznamenané výpovědi se vztahují k níže zvoleným výzkumným otázkám. Mnozí respondenti, se kterými jsem vedl rozhovory vůbec nesouhlasili s použitím diktafonu a rozhovor odmítli. Někteří sice souhlasili, ale jejich projev byl upjatý a až v průběhu rozhovoru, kdy přestali diktafon “vnímat“, se jejich projev stal spontánnější. Z mnoha nashromážděného materiálu jsem pro účely vlastního výzkumného šetření zaznamenal pouze čtyři ucelené příběhy, které mi měly přinést odpovědi na výzkumné otázky:

1. Pobírají Romové raději sociální dávky, než aby pracovali?
2. Hledají nezaměstnaní Romové, kteří jsou přihlášení na úřadu práce, trvalý pracovní poměr?
3. Mají Romové skutečně ztížený přístup na trh práce?

5.2 Výběr respondentů

Město Český Krumlov, ze kterého jsem si vybral pro svůj empirický výzkum několik respondentů, je v rámci České republiky považováno za město s dobrými výsledky soužití Romů a ostatního obyvatelstva.

Zdroj: Miroslav Valha

Většinou se publikuje, že zde Romové žijí bez viditelných konfliktů v dobré sociální společenské náladě. Jednou z možných příčin je jistě i to, že Romové žijí v Českém Krumlově od poválečných let. Většina přišla ze Slovenska v rámci dosídlení pohraničí, za práci nebo za lepšími bytovými a životními podmínkami. Jejich příchod probíhal většinou spontánně, nebyl řízen a organizován.

„Nejdříve přišlo několik prvních rodinných a příbuzenských skupin, za nimiž přicházeli další příbuzní a známí z téhož místa. Řetězovou migraci těchto prvních osídlenců dokládá dodnes i výskyt zde nejčastějších romských příjmení, jako například Kotlár (tyto rodiny pocházejí z Nižného Slavkova, z bývalého sabinovského, pak prešovského okresu), Dunka (ze Šambronu, Hromoše, Lubotína a Vyšného Slavkova v okrese Stará Lubovňa), Červeňák (ze Šarišského Jastrabie a Malého Lipníku v okrese Stará Lubovňa), Bílý (z Pečovské Nové Vsi z bývalého sabinovského okresu), Čarný (z Lubotína), Rakaš (ze Šambronu), Tokár a další.“ (Davidová, E., Čarná, M., 1999, s. 12)

Z těchto původních rodin se rozrostla většina zde žijícího romského obyvatelstva, která se po počátečních problémových letech v Českém Krumlově usadila a našla zde svůj nový domov. „Z původního počtu 150 Romů, uváděných v roce 1947, se do roku 1957 zvýšil jejich počet na 226, v roce 1970 na 362, v roce 1980 na 438 a v roce 1987 na 600 hlášených Romů. V roce 1999 se celkový počet rozrostl na 775 Romů žijících ve městě Český Krumlov a na 1578 žijících v celém okrese.“ (Davidová, E., Čarná, M., 1999, s. 13) Od roku 1989 přestali být Romové státem centrálně evidováni a při sčítání lidu v roce 1991 a 2001 si každý občan mohl zvolit národnost dle vlastního uvážení. „V roce 2001 se k romské národnosti v Českém Krumlově přihlásilo celkem 47 občanů.“ (Davidová, E., Čarná, M., 1999, s. 14)

Centrální evidence Romů z hlediska demografie již dnes neexistuje. Proto nelze uspokojivě odpovědět na celospolečenskou diskuzi o přesném početním stavu Romů, trvale žijících v mnou sledovaném území. Porovná-li odhad s rokem 1999, mohu říci, že se počty Romů v regionu nijak dramaticky nezměnily. Je možné, že v Českém Krumlově se počet mírně snížil. Toto může být způsobeno odstěhováním některých rodin do jiných lokalit na Českokrumlovsku např. Větrní, Boletice. Toto stěhování zřejmě nastalo v důsledku řešení bytové situace.

Tabulka č. 3 Odhad počtu Romů v roce 2010 v porovnání s rokem 1999

Obec v Jihočeském kraji	Počet obyvatel k 31. 12. 2009	Počet Romů rok 1999	Počet Romů rok 2010
Bohdalovice	318	16	9
Boletice	174	46	80
Brluh	1037	0	0
Černá v Pošumaví	817	0	3
Český Krumlov	13512	775	750
Dolní Třebonín	1207	0	3
Frymburk	1340	0	0
Holubov	1034	5	2
Horní Planá	2229	0	30
Hořice na Šumavě	801	38	20
Chlumeč	79	0	0
Chvalšiny	1204	18	10
Kájov	1590	35	1
Křemže	2700	18	3
Lipno nad Vltavou	609	0	0
Loučovice	1824	61	65
Malšín	126	0	1
Mirkovice	436	11	40
Mojné	232	11	1
Nová Ves	416	0	0
Přední Výtoň	222	0	0
Přídolí	679	19	47
Přísečná	201	0	0
Rožmberk nad Vltavou	372	7	3
Srnín	300	1	0
Světlík	256	0	0
Větrní	4180	240	400
Věžovatá Pláně	125	0	0
Vyšší Brod	2624	33	44
Zlatá Koruna	731	1	0
Zubčice	419	0	1
Celkem	41894	1335	1513

Zdroj: Městský úřad Český Krumlov, evidence obyvatel, 2010
 Davidová, E., Čarná, M. *Analýza romského obyvatelstva ve městě a okrese Český Krumlov, 1999.*

Během mého života v Českém Krumlově jsem poznal mnoho Romů. Někteří z nich jsou dnes úspěšnými podnikateli a živnostníky, další žijí spokojený život zaměstnaných a spořádaných občanů, ale většina se potýká s různými problémy jako je nezaměstnanost, ztráta bydlení, drogy, prostituce apod. V rámci přípravy výzkumu k mé diplomové práci jsem s dostatečným časovým předstihem kontaktoval Romy z různých sociálních vrstev a žádal je o spolupráci v mém výzkumu. V době mé žádosti mi byla od mnohých přislíbena spolupráce, ale když došlo k samotné výzkumné práci, většina z nich spolupráci odmítla. Odvolávali se na vyhrocenou situaci ve Šluknovském výběžku a na laxní přístup politiků k této problematice. Někteří z respondentů, i z řad romské inteligence, se bez jakéhokoli vysvětlení nedostavili na domluvené schůzky a na další výzvy vůbec nereagovali. Ze získaných materiálů z terénu jsem se v mém výzkumu zaměřil pouze na čtyři respondenty, kteří byli ochotni dlouhodobě spolupracovat.

5.3 Vlastní výzkumné šetření

Výzkumné šetření probíhalo od ledna do listopadu 2011. Rozhovory probíhaly v komunitním centru, v restauracích, v pracovním prostředí i v domácím prostředí respondentů. Pro sběr dat jsem použil metodu interview. Připravil jsem si okruhy témat v souladu s operacionalizovanými dílčími otázkami. Neměl jsem jasně vymezené pořadí otázek na daná témata. Při interview jsem respondenty směřoval k tomu, aby odpovídali na mnou zvolené tematické okruhy. Nejsm si zcela jist, zda nedošlo ke zkreslení výzkumu vlivem respondentů, jelikož se s nimi dlouhodobě znám a jejich výpovědi vždy nemusely být zcela pravdivé. Z důvodů minimalizování rizika zkreslení dat jsem interview nahrával na diktafon, a to se souhlasem respondentů. Během výzkumného šetření jsem zaznamenal mnoho sekundárních dat. Domnívám se ale, že pro ucelený pohled a pro potřeby mé diplomové práce stačí uvést pouze čtyři příběhy. Rád bych tedy zmínil životní příběhy respondentů, se kterými jsem výzkum dlouhodobě prováděl. Na jejich přání nebudu uvádět jejich jména a osobní data. Jak jsem již zmínil, respondenti jsou čtyři, tři muži a jedna žena. Označil jsem je písmeny. Respondenta č. 1 písmenem M., respondenta č. 2 písmenem Š., respondenta č. 3 písmenem Č. a respondenta č. 4 písmenem V.

Příběh pana M.

Neříká o sobě, že je Rom, je cikán. Panu M. je padesát a znám se s ním již od dětství. Jako děti jsme bydlely ve stejné čtvrti, prožívali jsme spolu různá klukovská dobrodružství a navštěvovali jsme stejné sportovní kroužky. I v pozdějších letech jsme měli stále podobné zájmy a potkávali jsme se při různých společenských příležitostech.

Pan M. pochází z rusínské cikánské rodiny z východního Slovenska a je ze sedmi sourozenců. Jeho rodina přišla do Českého Krumlova v roce 1968. Důvodem k přestěhování byla obava z postupujících sovětských vojsk při obsazování Československa v roce 1968. Toto rozhodnutí podpořilo i to, že otec pana M. měl v Českém Krumlově již usazeného bratra, který zde zůstal po vykonání základní vojenské služby.

V této době bylo panu M. 7 let a nastoupil do základní školy v Kostelní ulici do speciální cikánské třídy, kam chodily všechny cikánské děti. Pro pana M. to byl velmi těžký začátek, protože ovládal pouze romský jazyk ovlivněný rusínskou slovenštinou a češtině vůbec nerozuměl. Paní učitelka s žáky komunikovala pouze v českém jazyce, romštině nerozuměla a dětem bylo zakázáno ji používat. Pokud se mezi sebou bavily romsky, byly za to fyzicky trestány. Do třetí třídy již nastoupil do české třídy a našel si české kamarády. Pro pana M. to bylo velkým přínosem, protože byl v neustálém kontaktu s českým jazykem a dnes to velmi oceňuje. Základní vzdělání ukončil devátou třídou na ZŠ Linecká v Českém Krumlově.

Po absolvování základní školy pan M. v dalším studiu nepokračoval. Jak on sám říká: „U cikánů to nebylo tenkrát zvykem dál studovat, v patnácti letech už jsi musel nosit prachy domů. Já chtěl jít do učení, ale táta mi řekl, tak si jdi do učení, ale kdo tě bude živit, kdo tě bude oblíkat, kdo ti bude dávat prachy.“ Nastoupil tedy do továrny na výrobu nábytku v Českém Krumlově, kde pracoval 8 let včetně základní vojenské služby. Během služby na vojně se oženil s dívkou cikánského původu a narodil se mu první syn, který byl bohužel postižený. Manželka do práce nechodila a starala se o něj. Rodina bydlela v obecním bytě na starém Plešivci. Ve 23 letech změnil zaměstnání, aby si vydělal více peněz a mohl se postarat o rodinu. Sehnal si místo v Jihočeských mlékárnách na pozici kotelníka, která byla mnohem lépe placena díky nočním a víkendovým směnám a příjem rodiny tak vzrostl o 100%. V tomto zaměstnání setrval

až do roku 1993. V roce 1992 koupil v malé privatizaci dům v centru Českého Krumlova, kde rodiče jeho manželky bydleli již od roku 1961. Rodina pana M. se přistěhovala do tohoto domu v roce 1982, kdy se mu narodil druhý, zdravý syn. V roce 1993 začíná v tomto domě soukromě podnikat. Ale začátky nebyly vůbec jednoduché. Už samotná koupě domu přinesla první nesnáze. Jak jsem již zmínil, pan M. pracoval v mlékárně v kotelně, takže žádné ušetřené peníze neměl. Když přišel žádat o úvěr do banky, úředníci v jeho osobě viděli cikána a úvěr mu zamítli. Rok trvalo, než sehnal peníze. Nakonec získal úvěr tři sta tisíc korun, ale podle jeho slov, po otřesných zážitcích, kdy došlo i k hádce s ředitelem banky. „No to už jsem si nebral servítky, to už jsem si říkal, já nemám co ztratit, když vám sdělí ředitel banky do očí, že k vám nemá důvěru, jenom proto, že jste cikán...tak jsem mu od plic řekl: a já mám mít důvěru k vám, když jste bývalý komunista? No a už to začalo, už to lítalo, bouchání do stolu...nakonec nám ty peníze dal. Tři sta tisíc. Já tenkrát vydělával tři tisíce, to jsem si pak říkal, ježíšmarjá to v životě nesplatím. Prostě ty začátky byly krušný.“

Ve zprivatizovaném domě, z bývalé garáže vybudoval malou hospůdku, do které zpočátku chodili hlavně jeho romští kamarádi. Postupně získávala na popularitě a přitáhla ostatní Krumlováky. K tomu zřejmě přispěla i cikánská muzika. Kapela, která v této hospůdce hrála, se skládala z jeho příbuzných. Že by to měla být vysloveně cikánská hospůdka, to pan M. neplánoval, a už vůbec, že získá takovou popularitu. Hospůdka je rodinným podnikem, kde pracuje hlavně on sám se svou ženou a občas jim vypomáhá syn. Každý den, kdy otevírá, má pocit strachu, že otevře a neví, jestli lidé přijdou nebo nepřijdou. Víkendy jsou dobré, ale v týdnu přijde pět šest lidí. Tato situace mu na klidu nepřidá. V devadesátých letech, kdy začínal, těšil se na “zlaté časy“. Nyní si uvědomuje, že “zlaté časy“ už byly. Do roku 1997 se panu M. dařilo a hospoda dobře prosperovala. V té době si ale neuvědomoval, že to jsou právě ty “zlaté časy“. Nebyla tak vysoká nezaměstnanost a zákazníci utráceli v průměru pět set až tisíc korun. Dnes s nástupem krize zákazníci obrací každou stokorunu. „Tenkrát všichni i cikáni přišli, dali si pivo a večeři, utratili patnáct set korun, dva tisíce a nedělali z toho vědu. Dneska cikán přijde a řekne, nemám peníze, dáš mi na sekeru? No a já dávám, možná až moc, to je ten průs...er,“ směje se pan M.

V roce 1998 pan M. vstoupil do politiky, stal se členem ODS. Na této straně se mu zamlouvalo pravicové smýšlení, podpora podnikání. Ve stejném roce kandidoval

za ODS a stal se poprvé členem zastupitelstva. V současné době je potřetí členem zastupitelstva. Tato funkce mu umožnila chápat problematiku vedení města a poskytla mu životní zkušenosti a šance. Zjistil, že sebelepší myšlenka nemá šanci na uskutečnění, pokud není podpořena většinou zastupitelů. Myšlenka je totiž podstatně jednodušší než její realizace, a to si myslí, že nemá přehnané požadavky. Pan M. přiznává i problémy s romskou komunitou v Českém Krumlově. Sám říká, že není pravdou vše, co se píše o Českém Krumlově, kdy bývá soužití Romů s majoritou označováno za příkladné. Sám žádal starostu města, aby do médií nebyly udávány zkreslené informace. Pan starosta ujistil pana M., že tyto prezentace píše sami novináři. Média všechno schválně přehánějí, aby to bylo pro čtenáře zajímavé. V Českém Krumlově jsou také problémy s nezaměstnaností, s neplatiči nájemného, s drobnými krádežemi, drogovou závislostí a prostitucí. Tyto problémy nejsou tak silné a takového rázu jako jinde.

Z pohledu pana M. si cikáni za spoustu věcí mohou sami. Současně ale vidí i příčiny, které mnoho z nich mohou dotlačit na scestí. „Když je minimální mzda osm tisíc a podpora je pět a půl, šest tisíc, tak ten rozdíl, to není žádná motivace do práce. Když k tomu přidáte jakou šanci má asi cikán na trhu práce, a to i ten, co má vzdělání. I ten pořád bude mít problém se do kolektivu začlenit. Společnost je prostě nechce,“ myslí si pan M. „Kdyby minimální mzda byla nějakých dvanáct tisíc a podpora pět tisíc, tak tam ten rapidní rozdíl je. Ale takhle, když je ten rozdíl dva tisíce? Když bude za prací dojíždět, tak je zase na částce té podpory. Copak si stát vůbec neuvědomuje, že to takhle nejde?“ ptá se pan M. Dále pan M. uvažuje nad tím, že stát má spoustu majetků, o který je třeba se starat, a tím by se práce našla. „Proč v lesích pracují Ukrajinci, Slováci, Vietnamci? Co to je za nesmysl? Jak to, že Čech je dokáže zaměstnat a naši lidi jsou na pracáku? Ukrajincům dá pětatřicet korun na hodinu, sám za to dokonce zinkasuje sto dvacet na hodinu a rozdíl shrábne do kapsy. Jak to, že tohle nikdo nehlídá? Co dělá cizinecká policie?“ otázka stíhá otázku a je jasné, co si myslí o odpovědích.

Největším problémem je podle něj nezaměstnanost, přístup k práci, odpovědnost za sebe sama a svou rodinu. Dobré by bylo uzákonit povinnost dalšího vzdělání pro absolventy základních škol, třeba v učebních oborech. Tím by vznikly podstatně větší šance uplatnění se na pracovním trhu a to nejen pro Romy. Zvýšením zaměstnanosti se sníží pravděpodobnost či nebezpečí, že se romské rodiny dostanou do neřešitelné

dluhové pasti. Na vině podle pana M. je i přebujelý byrokratický aparát. Okamžitě by zrušil například úřady práce. Podle něj jsou to jenom úředníci, kteří si dělají čárky, ale práci neseženou. „Ať to dělají pracovní agentury, které nebudou jenom evidovat, ale shánět.“ Tvrdí, že stát zaměstnává milion sto tisíc úředníků. To je ve skutečnosti armáda nezaměstnaných, kterou všichni živíme.

Na otázku, co pro Romy znamená práce, jaká je její hodnota, odpověděl pan M. jednoznačně: „Pro cikána, kdo má práci, tak prostě žije, žije normálním životem jako každý jiný člověk. Práce je pro něj to základní, co je, když má práci, tak prostě ten člověk žije, má prakticky svobodu. Když nemá práci, tak nemá nic, nemá ani svobodu, nemá prachy, živoří.“

Budoucnosti se pan M. nebojí. Svou restauraci chce provozovat i nadále a snad jediné nemoc manželky by mu v tom mohla zabránit, jelikož je po dvou složitých operacích. Kdyby svou práci přestala zvládat a on nesehnal za ní náhradu, tak asi restauraci zruší. Ale není si stoprocentně jistý. Celých devatenáct let je na place on a v kuchyni jeho žena a je zřejmé, že ho tato práce baví. Ani otázky týkající se budoucnosti města mu nejsou lhostejné, a proto by se rád podílel na dalším rozvoji města, ať už ve funkci zastupitele města nebo jako řadový občan.

Příběh pan Š.

S panem Š. jsem se seznámil v době, kdy jsem dělal terénní průzkum pro svou diplomovou práci. Setkali jsme se v komunitním centru pro Romy v Českém Krumlově. Pan Š. je pětadesátiletý Rom, který pracuje ve vedení českokrumlovské firmy provádějící pomocné zednické a úklidové práce, která zaměstnává převážně Romy.

Jeho rodina má velmi zajímavý příběh, který začíná v době celosvětové krize, kdy předkové pana Š. prodali dům, pozemky a lesy, které vlastnili a vycestovali za prací z východního Slovenska do Spojených států amerických, konkrétně do New Yorku. Babička pana Š. si nemohla v USA vůbec zvyknout, trápila se tam, a tak ji její matka, která se mimo jiné dožila 106 let, odvezla zpět na východní Slovensko, do osady jejich původu. Tam její matka koupila dům s pozemky a dceru provdala. Poté se vrátila zpět do USA.

Otec pana Š. pochází z pěti dětí, z dobře situované romské rodiny. Žili ve slovenské vesnici, která se dělila na dvě části, na horní cikánskou osadu a dolní ves, kde většinou bydleli Slováci, ale i usazení bohatší Romové. Matka pocházela z horní osady z velmi chudých poměrů. Měla čtrnáct sourozenců, z nichž pět zemřelo. Když se tito dva potkali, vznikl sociálně nerovnoměrný vztah, kterému nebyli nakloněni hlavně rodiče otce pana Š. Otec se tedy rozhodl pro radikální řešení a se svou partnerkou v roce 1946 odešel do Čech, do Prahy, kde se s ní poté oženil a pracoval v cihelně. Jak tvrdí pan Š., u maminky se projevovaly kořeny dávných předků tím, že měla neustálou potřebu stěhovat se z místa na místo. V Praze vydrželi necelý rok a poté se přestěhovali do Semil, kde byly volné byty po odsunu Němců. Obsadili jednu z mnoha krásně zařízených vilek, kde se narodil pan Š. Posléze rodina dům opustila a odstěhovala se za starším bratrem matky do Ústí nad Labem, kde se narodili další 3 sourozenci pana Š., a kde on sám absolvoval první třídu základní školy. Jeho otec tam pracoval v chemičce, kde získal řidičské oprávnění na nákladní vozidla a jezdil s nákladním autem jako řidič. V Ústí nad Labem rodina také dlouho nepobyla. Maminka měla pocit, že na jihu Čech je to ještě lepší, a tak se celá rodina včetně příbuzenstva přesunula do Českých Budějovic, kde nezůstali dlouho v jednom bytě. „Máma furt měla takový to kočovnictví v sobě, tak měnila byty každou chvíli a já jsem to taky nemohl pochopit. Ale to byl větší byt, hezčí byt, lepší byt,“ směje se pan Š. V Českých Budějovicích zůstali také proto, že jeho otec pracoval jako řidič u pozemních staveb, pracoval od rána do večera, soboty, neděle a vydělával velké peníze. Podle slov pana Š. to byl velký dřič. V Českých Budějovicích pan Š. po dokončení základní školy vystudoval všeobecnou střední školu a nastoupil základní vojenskou službu. Po příchodu z vojny hrál v romské kapele a seznámil se svojí budoucí ženou – Češkou, která pracovala v obchodě s obuví. Jak pan Š. vypráví, poslal za ní svého sluhu a jeho prostřednictvím jí pozval na pivo. „A už jsme zase u té kasty. Já jsem měl sluhu. Byl to jakoby kamarád, ale sloužil, došel mi něco nakoupit a tak. Tak jsem mu řekl, hele za tou holkou dojdi a řekni, jestli chce, tak že jí pozvu na pivo. No a ona řekla, že jo a tak nějak to začalo a pak už jsem se jí nezbavil“, popisuje svoje seznámení s manželkou a dodává, že nakonec si jí vzal, protože byla gravidní. Její rodiče, podle jeho vyprávění, z toho velkou radost neměli, ale nakonec se svatbou souhlasili.

Jelikož rodiče manželky pana Š. byli ve vysokých funkcích KSČ, i řešení bytové situace měl jednodušší. Na odboru bytového hospodářství si domluvil přidělení bytu, což proběhlo velmi hladce a rychle. V té době již měl prvního potomka, dceru. Rodiče jeho ženy ho chtěli mít pod dohledem, tak mu sehnali pracovní místo v továrně na zpracování dřeva v Českém Krumlově, kde sami pracovali. Tam se mu vůbec nelíbilo. Po čase požádal ředitele továrny o změnu pracovní pozice a bylo mu nabídnuto místo zásobovače. To se mu líbilo z důvodu zajímavé práce a volné pracovní doby. Jak sám říká, práci, na kterou mu byli určeny dva až tři dny, měl hotovou za jeden den a pak dva byl doma, aniž by ho někdo sháněl. „Byla to dobrá práce, ale za málo peněz.“ V této době se mu narodil syn, náklady rodiny stouply, a proto zažádal o zvýšení platu. Této jeho žádosti vyhověno nebylo, ale bylo mu nabídnuto lépe placené místo s podmínkou doplnění kvalifikace. Na toto pan Š. přistoupil, doplnil si požadované zkoušky a nastoupil na místo řidiče těžkého nákladního vozu, kde setrval 14 let, do roku 1990.

Se změnou politického systému, přišla nová nabídka pracovního místa. Tehdejší starosta mu nabídnul funkci na okresním úřadě, na referátu sociálních věcí, aby se staral o romskou otázku. Pan Š. souhlasil a zúčastnil se výběrového řízení, kterého se nakonec zúčastnil jen on sám, protože z řad cikánů nikdo jiný o tuto práci neměl zájem. Na okresním úřadě pracoval pět let. V posledním roce již velice úzce spolupracoval s firmou provádějící pomocné zednické a úklidové práce. Protože docházelo ke střetu zájmů, byl nucen si vybrat, buď setrvání na okresním úřadě, nebo práci ve firmě. Rozhodl se tedy pro práci ve firmě z důvodu lepšího finančního ohodnocení a získání firemních benefitů – služební vůz, mobilní telefon apod. V této firmě i přes svůj důchodový věk pracuje dodnes na pozici zástupce ředitele. Přiznává, že by bylo horší, kdyby musel někde kopat nebo stát u mašiny, to by nedělal. Sám k odchodu do důchodu humorně podotýká: „Přece nebudu ze státní kasy brát, když jsme na tom takhle mizerně. Naopak budu odvádět sociální a zdravotní. A říkám, tenhle názor dlouho nemám, jen pár let, co jsem stál dlouho v průvanu, tak jestli jsem nenastyd‘, je to docela možný, ale je to chronický, tak já nevím co s tím teď. Ale ne, já teda si dokážu spočítat, že mám šest procent navíc, že jo. Dělal se různé podvody u firmy, psalo se méně, do kapsy bylo víc a to se potom samozřejmě odrazí na výpočtu základu toho důchodu. A já takhle za každý rok mám šest procent navíc.“ Pan Š. byl spolu s majitelem firmy za podvody ve mzdové oblasti pravomocně odsouzen k podmíněčnému trestu.

Pan Š. se rovněž aktivně věnuje práci s Romy. Jeho začátky datuje již do roku 1969, kdy se zakládal Svaz Cikánů – Romů v tehdejší Československu. U zrodu tohoto svazu byli i Romové z Českého Krumlova, se kterými pan Š. jezdil na schůze a jednání, kde pořizoval zápisy, protože neuměli psát. Zároveň se dodnes angažuje v romském komunitním centru a díky tomu, i práci na okresním úřadě, se při řešení romských problémů dostává do parlamentu, kde jednal s premiéry, v té době panem Klausem, Zemanem a s mnoha ministry. Pro Romy v Českém Krumlově je pan Š. velmi přínosným pomocníkem, ať už při jednání s úřady nebo při poskytování jakékoli jiné pomoci. Většina zdejších Romů si zvykla obracet se na něj se svými problémy, které se většinou týkají exekucí, gamblerství a drogové závislosti. Uvádí příklad ženy, která má dvě malé děti a je schopná sundat ve svém bytě záclony jen aby měla na marjánku a automaty. Přiznává, že většina těchto lidí má velmi nízký intelekt: „Čím primitivnější ten člověk je, tak samozřejmě mu tyhle věci nedojdou. Mně osobně to vadí, že ty lidi nepřemýšlí, že je jim to jedno“. Názor pana Š., který neustále opakuje, je ten, že Romové potřebují vedení, že potřebují nad sebou někoho mít, aby jim říkal, tohle můžeš, tohle nesmíš, jinak je tato situace podle něj hodně špatná.

Na otázku, co pro něj znamená práce, jaká je její hodnota, odpověděl pan Š: „Já jsem sice vyrůstal ve velmi dobrých podmínkách, ale na druhou stranu jsem neztratil pocit zodpovědnosti a mám zodpovědnost hlavně k rodině. Já si pořád myslím, že ten chlap, živitel rodiny, se musí o tu rodinu postarat. Dnešní Romové nemají vztah a zodpovědnost k ničemu. A to je špatný, to je mnohem horší než cokoli jiného. Nemůžu tvrdit, že jsem chodil furt s potěšením do práce, to je blbost, ale zase na druhou stranu asi by mi hodně vadilo, když bych byl bez práce.“ Pan Š. je velmi skeptický k mladé generaci Romů, o které tvrdí, že nikdy nepracovala a dá se říct, že ani neví, co to trvalá placená práce je. K vyloučení ze společnosti přispívá především zneužívání systému sociálních dávek, který je špatně nastavený zákonem. Podle něj už nechce nikdo Romy mezi sebe vzít a stali se přítěží společnosti. „Když budou chtít integrovat Romy zpátky do společnosti, musí si zvolit způsob, který rozhodně nebude demokratický. Ten systém a mechanismus musí být úplně jinej.“ Pan Š. tvrdí, že není možné Romy jen přesvědčovat a dělat osvětu, i když to je také důležité, ale to už dneska nepomůže. Řešení vidí v zavedení pracovních kvót, kdy například továrna, která má pět set zaměstnanců by měla povinně zaměstnat jedno procento Romů. Dalším krokem by měla

být kompletní změna sociální politiky. Jenže, jeho osobní zkušenost s politiky mu napovídá, že všichni o romské otázce pouze mluví, ale nikdo pro její řešení nic nedělá.

Příběh pana Č.

Pan Č. je čtyřiceti sedmiletý Rom, kterého jsem potkal při svém terénním šetření v jedné z místních restaurací. Oslovil jsem ho a po zaplacení jeho útraty se mnou ochotně spolupracoval. Nezůstalo pouze u jednoho setkání, sešli jsme se ještě mnohokrát.

Pan Č. se narodil na Slovensku romským rodičům. Jeho otec pocházel z Moravy a byl zaměstnaný u Československých státních drah jako drážní dělník. Během svého zaměstnání byl vyslán na Slovensko, na stavbu koridoru, kde se seznámil s matkou pana Č. Matka byla Romka z města, což byl velký rozdíl oproti Romům pocházejícím z osad. Pan Č. zdůrazňuje, že životní styl Romů z města byl bližší majoritnímu způsobu života. Pan Č. pochází z pěti sourozenců, tří sester a dvou bratrů a je nejmladší. Na Slovensku nastoupil do základní školy a v páté třídě byl přeložen do školy zvláštní. Základní školní docházku ukončil v patnácti letech a ihned nastoupil do práce jako kopáč. Na otázku, proč nastoupil do práce ihned po základní škole, pan Č. bodře odpovídá: „No kdybych nenastoupil, tak bych skončil ve vězení, protože v tehdejší Československu nepracovat bylo trestný“. V šestnácti letech odešel pan Č. do Českého Krumlova ke své sestře, která zde byla provdána. Společně se svým švagrem pracoval čtyři roky ve velké státní stavební společnosti. Zpočátku pracoval jako kopáč, později postoupil na pozici pomocného dělníka, kde na stavbě nosil materiál. Na toto období pan Č. vzpomíná velmi rád, protože měl dobrou výplatu, dostával proplácené cestovné a stravné. V práci se cítil dobře, neměl pocit „dvojího metru“ ze strany svých šéfů kvůli tomu, že je cikán a byl jimi i chválen. Z důvodu nabídky příjemnější práce, i za více peněz. V roce 1985, ve dvaceti letech odešel do národního podniku na výrobu papíru, kde jezdil s multikárou. Jelikož se mu dobře dařilo, rozhodl se oženit. V této době dostal i nabídku bytu od podniku, ale toho nevyužil, protože mu připadalo, že by bydleli příliš daleko od zbytku rodiny. Proto zůstával s manželkou v obecním bytě 1+1, který jim v té době přidělil národní výbor. V tomto bytě bydleli až do roku 1994 spolu se třemi dětmi, dvěma dcerami a jedním synem. V roce 1994 se museli z bytu vystěhovat, protože byl

vrácen v rámci restitucí původnímu majiteli. Nejdůležitějším faktem ovšem bylo neplacení nájemného, proto přijal majitelem nabízené odstupné a přestěhoval se do obecního domu, který byl obýván romskými rodinami. Převážná část nájemníků byli neplatiči soudně vystěhovaní ze svých původních bytů.

V roce 1997 ztrácí práci z důvodu snížení výroby. Protože neměl žádnou kvalifikaci, byl propuštěn mezi prvními. Pan Č. sehnal novou práci u firmy zajišťující úklid chodníků a ulic, kde sice neměl tak vysoký plat, ale byl dostačující. Pracovní smlouvu měl uzavřenou na tři měsíce, pak se zaregistroval na pracovním úřadě a pobíral podporu v nezaměstnanosti. Poté opět nastoupil u té samé firmy opět s tříměsíční smlouvou a tak několikrát dokola. Firma tak čerpala státní příspěvek za zaměstnávání dlouhodobě nezaměstnaných a zároveň se tím chránila před špatnou pracovní morálkou některých Romů. Panu Č. byla pak vystavena pracovní smlouva na půl roku z důvodu jeho uspokojivého pracovního výkonu. V roce 2002 byla firma dána do konkursu a pan Č. přišel o práci. Uvádí toto období jako počátek pádu do nezaměstnanosti a chudoby. Tou dobou jeho pětičlenné rodině občas finančně vypomáhali rodiče.

Od roku 2002 je prakticky bez práce. Byl evidován na úřadě práce, ale ani po 9 měsících mu žádnou práci nenašli. Proto si peníze vydělával příležitostně například sběrem starého železa, kdy si byl schopen za den vydělat téměř tisíc korun, ale podotýká, že železo nikdy nekradl. Snažil se sehnat si práci přes inzerát: „Když jsem zaměstnavateli volal, že mám zájem o práci, vždycky to místo bylo ještě volné a bez problémů jsem si domluvil schůzku. Potom mě uviděl, zjistil, že jsem cikán a řekl mi, že místo je už obsazené nebo že nespĺňuju podmínky.“ Občas vzal také práci na černo, ale to bylo většinou pouze krátkodobě a za málo peněz, zhruba padesát korun na hodinu a většinou to byly kopáčské práce. Pan Č. říká: „Když nás měl na starosti cikán a peníze nám měl dávat on, tak jsme často nedostali zapláceno. Vždycky to býval poslední týden práce a to už nás pak vedoucí nepotřeboval, tak nám nedali nic.“ Nyní je pan Č. ve velmi těžké situaci, jelikož byl vyřazen z evidence úřadu práce. Byl to trest za to, že v den nástupu do nového zaměstnání, které mu úřad práce zprostředkoval, nastoupil o hodinu a půl později v podnapilém stavu. Pan Č. k tomu říká: „No na práci jsem se těšil. Nastoupit jsem měl v sedm ráno a byl bych blázen, kdybych před tím pil alkohol.“ Proti rozhodnutí úřadu práce se odvolal, vše vysvětlil chybným pochopením

času nástupu do práce, a to proto, že neumí dobře číst. Úřad práce odvolání zamítnul a tak pan Č. nemá nárok na podporu.

Rodina pana Č. je zadlužena na nejrůznějších místech a u různých institucí. U exekutorských firem mají dluh za neuhrazený nájem, elektřinu a plyn. Zpočátku se dohodnutý splátkový kalendář snažili dodržet, ale v současnosti už nejsou schopni splácet, a tak čekají na zabavení posledních hodnotných věcí v bytě, kterých už mnoho nezbylo. Po těchto zkušenostech a nesnázích s bydlením je pro ně nyní jasnou prioritou placení nájmu a služeb, které vždy platí. Soudem jim byl uložen platový výměr. Dále dluží všeobecné zdravotní pojišťovně za období, kdy nebyl evidován na úřadě práce a za období, kdy pracoval na černo. Dále musí zaplatit soudu pokutu za jízdu na černo. Další dluhy mají u České spořitelny, Provident Financial a u různých leasingových společností. Při uvážení rodinného rozpočtu dochází k závěru, že v současné situaci není z čeho dluhy splácet, ani kdyby chtěli.

Východiskem z této situace je pro pana Č. získání dobře placené práce a na oficiální pracovní smlouvu. Pan Č. sní svůj velký sen. Stát s živnostníkem, mít malou demoliční nebo stavební firmu, kde by měl auto a kde by zaměstnával dělníky, které by vždy platil, nikdy by jim neutekl s penězi, jako to někdy dělají jemu.

Příběh slečny V.

Slečna V. pochází z Českého Krumlova, kde se i narodila. Setkání s ní mi sjednal romský koordinátor. Je to inteligentní mladá žena, která svolila k několika schůzkám a ráda se mnou spolupracovala.

Slečna V. pochází ze smíšené rodiny. Tatínek je Rom a maminka je Češka. Oba pracují, tatínek jako dělník v továrně na výrobu gastro zařízení nedaleko Českého Krumlova, a maminka jako účetní v pekárnách. Má jednoho sourozence, a to mladšího bratra, který se vyučil automechanikem. Absolvovala základní školu v Českém Krumlově. V deváté třídě, kdy se rozhodovala o dalším studiu, si vybrala studium na střední škole, na Obchodní akademii v Českých Budějovicích. Během studia zjišťovala, že práce v administrativě není zrovna to, čím by se v budoucnosti chtěla živit. Stále více ji přitahovalo divadlo a film. Po zakončení studia maturitní zkouškou

si našla zaměstnání a nastoupila jako prodavačka v jednom malém krámku v Českém Krumlově. Prodávala vánoční ozdoby, suvenýry pro turisty a předražené plyšové medvědy ze Švédska. Byla to pro ni práce zajímavá, ale poněkud monotónní a ne moc kreativní. To ji přimělo k rozhodnutí pokračovat v dalším studiu. Rozhodla se věnovat filmu: „Film a všechno kolem něj, jako je příprava scénáře, výběr herců, samotné natáčení, zpracování natočeného materiálu mi přišlo a pořád přijde jako příjemná a zajímavá záležitost. Proto jsem si podala přihlášku na Vyšší odbornou školu filmovou ve Zlíně, obor organizace. Tento obor jsem si vybrala, protože zahrnoval filmovou režii, produkci a televizní tvorbu.“ Na školu byla přijata. Studium trvalo dva roky a slečna V. velmi naplňovalo. „Škola byla hrozně fajn, dostali jsme možnost rozvinout naše vědomosti z dějin filmu, jak z českého tak světového. Učili jsme se vše o filmu a jeho řeči. Měli jsme pár dobrých kantorů, kteří si s námi o filmu povídali a předávali nám své dlouholeté zkušenosti.“ Během studia si slečna V. zkusila mnoho zajímavých věcí, například točení na filmovou surovinu se starou kamerou firmy ARRI, která bývala vlastnictvím slavného režiséra a animátora Karla Zemana. Školu úspěšně zakončila a přestěhovala se do Prahy.

V hlavním městě si našla práci v Českém rozhlasu v romském kulturním pořadu „Romové hovoří“ a práci v hotelu, kde pracuje jako servírka. Protože jí film uchvátí, rozhodla se zkusit štěstí a podala si přihlášku na Filmovou a televizní fakultu Akademie múzických umění v Praze v oboru režie. V lednu letošního roku byla slečna V. pozvána k přijímacímu řízení a začátkem února jí k její velké radosti bylo sděleno, že je přijata.

Požádal jsem slečnu V. o její názor na postavení Romů ve společnosti a jejich přístup k práci. Její odpověď byla shrnutím vlastních postřehů na současnou situaci. Podle jejích slov se stát menšin bojí. Státní systém je nastaven tak, aby měl od menšin klid. Neví, jak s nimi má jednat ani jak řešit problémy.

Je těžké stát proti většině. Lidé Romy pohrdají. „Například, když se posadí vedle vás v trolejbusu, tak se podvědomě odtáhnete, ani si to neuvědomíte, nebo si začnete kontrolovat věci. Pocitová stránka věci se vůbec nebere v úvahu. Ten snědý člověk vedle vás to vnímá daleko intenzivněji, než váš strach o peníze zahrabané hluboko v tašce.“

Slečna V. se dál kriticky vyjadřuje: „Romové v České republice“, jestli se to tady dá tak nazvat, jsou rozmazlení jako děti od babiček. Dostanou vše, co si umanou a hrozí státu rukou s argumenty diskriminace. Výhrůžka? Jistě. Společnost nastavila systém tak pohodlně, že Romové si jezdí v drahých vozech a bydlí v rozpadlých domech.“

V současnosti se snaží žít v Praze, kde je multikulturní společnost, ale o to více xenofobní. Při své práci v rádiu se slečna V. seznamuje s řadou Romů a je potěšena a mile překvapena jejich přístupem k životu a k práci. Je to převážně tím, že jsou to vzdělaní lidé na vysokých školách. „Jsou přátelští a srdeční, píší články do rádia, skvěle zpívají, pořádají různé akce pro děti.“ Zároveň musí sama přiznat: „Potkávám i Romy, kteří zapáchají, spí na ulicích, dělají scény v metru, kradou vám peněženku z tašky, když se nedíváte. V hotelu, kde pracuji, je Romů spousta, jsou to pracovití lidé, co se snaží si práci udržet. Lidé jsou různí, neměly by se mezi nimi dělat rozdíly.“

5.4 Interpretace výsledků

V bývalém Československu do roku 1989 pracovala naprostá většina Romů v produktivním věku. Za socialismu byl každý občan bez rozdílu povinen pracovat. Ten, kdo nepracoval, byl trestně stíhaný, protože v té době nemít práci bylo trestným činem příživnictví. S nástupem demokracie již stát nevyžadoval povinnost pracovat. V důsledku ekonomické transformace, v jejímž rámci docházelo ke snižování počtů zaměstnanců, dochází k úbytku pracovních příležitostí pro nekvalifikované pracovní síly. Stále stoupají nároky na kvalifikační úroveň a tato situace dále snižuje začlenění Romů na trh práce. Proto je romská menšina v České republice dlouhodobě nezaměstnaná.

V současné době, pokud Romové pracují, je jejich pozice na trhu práce marginální. Většinou vykonávají sezonní a příležitostné práce. Tyto práce jsou krátkodobé nebo na dobu určitou a jsou málo placené. Z těchto důvodů si pak Romové vytváří náhradní životní strategie, pomocí nichž si zajišťují živobytí. Patří sem hlavně závislost na sociálních dávkách, práce na černo a zadlužování, krádeže a jiná trestná činnost. Výše zmiňované vlivy a s nimi spojované hodnoty – podceňování významu

vzdělání, orientace na přítomnost, práce za mzdu – jsou mezi Romy postupně utužovány a mezigeneračně reprodukovány.

Tato skutečnost souvisí s tím, že celá generace romských dětí nepoznala během svého života co je práce, nechápují význam tohoto slova a ani neví co to trvalá placená práce je. Nemají žádné pracovní návyky a nepracovat a být nezaměstnaný je pro ně běžný standard. Příčina současného stavu ukazuje většinou na nižší vzdělanost a nekvalifikovanost Romů.

Drtivá většina Romů nemá žádnou kvalifikaci. Jejich vzdělávání bylo ukončeno absolvováním zvláštní nebo základní školy, menší procento z nich nedokončilo učební obor či střední školu. Na trhu práce je čím dál tím menší poptávka po nekvalifikované pracovní síle. Tuto špatnou situaci zhoršuje příliv dělníků z východní Evropy, kteří jsou ochotni vykonávat tuto práci za menší plat. Konkurence dělníků snižuje hranici už tak nízkých mezd a tím zhoršuje postavení Romů na trhu práce. To vše se odráží ve skutečnosti, že se jim nepodaří najít práci s vyšší než minimální mzdou.

Dlouhodobá nezaměstnanost má za následek ztrátu pracovních návyků. To snižuje zaměstnatelnost Romů, protože zaměstnavatelé nechtějí zaměstnávat osoby, které byli nezaměstnané příliš dlouhou dobu. Nezaměstnaní se pak stávají pasivní a apatičtí a nemají zájem si práci najít.

Další překážkou, která znesnadňuje Romům vstup na trh práce je velké zadlužování rodin. Většina z nich má dluhy na nájemném, dluží za vodu a elektřinu, za zdravotní pojištění, nezaplacené pokuty a podobně. Následně na to se snaží splatit půjčky dalšími rychlými půjčkami a stále více se zadlužují. Je běžné, že rodiny mají i čtyřicet exekučních titulů a tím dochází nejen k exekucím majetku, ale i k exekucím sociálních dávek. Důsledkem toho jsou některé romské rodiny téměř bez prostředků. Zadlužení tak způsobuje, že záměrně nemají zájem najít pracovní poměr s řádně uzavřenou pracovní smlouvou. O mzdu z takového zaměstnání je připraví exekutoři.

Z výše uvedených důvodů Romové často vykonávají práci na černo a současně pobírají sociální dávky. Většinou provádějí výkopové práce, pomocné stavební a demoliční práce a podobně. Tyto práce jsou fyzicky náročné a vzniká tak velké nebezpečí pracovního úrazu. Dalším rizikem je okamžité ukončení dohodnuté práce, nevyplacení mzdy a zároveň se jim takto odpracovaná doba nezapočítává pro vznik

nároku na starobní důchod. Dalšími zdroji obživy jsou různé výdělečné aktivity, které se nezakládají na zaměstnaneckém poměru. Nejvíce rozšířeným zdrojem příjmu je sběr železa a barevných kovů, rozebírání starých vraků na náhradní díly a sběr lesních plodů. Neopomenutelným zdrojem příjmu jsou aktivity související s trestnou činností, například kapesní krádeže, obchod s kradeným zbožím, úvěrové podvody, prodej drog, prostituce a kuplířství a jiné.

Je také nutno přiznat, že k velké nezaměstnanosti Romů přispívá i diskriminace ze strany zaměstnavatelů. Její příčiny pramení z předsudků vůči romským pracovníkům. Tato skutečnost je často potvrzována konkrétní negativní zkušeností. Diskriminace se velice těžko dokazuje.

Velmi rozšířeným fenoménem je zneužívání sociálních dávek, to znamená, že je špatně nastavený sociální systém. Vícečlenné rodiny dostávají vyplacené sociální dávky v takové výši, která je srovnatelná nebo dokonce vyšší než mzdové ohodnocení nekvalifikovaných romských pracovníků. Pro valnou většinu romského obyvatelstva je pohodlnější zůstat doma a pobírat sociální dávky než, za stejné peníze nebo mnohdy i menší, pracovat. Z těchto důvodů vzniká tzv. past nezaměstnanosti.

Během vyhodnocování výsledků mého výzkumného šetření jsem zaznamenal další zajímavá témata, která s mou diplomovou prací příliš nesouvisí. Tato fakta byla pro mě velmi překvapující. Jako příklad bych uvedl pouze některá zjištění v bodech:

- vysoká míra drogově závislých již od velmi útlého věku – počátky těchto závislostí vznikají již ve velmi útlém věku, a to čicháním toluenu, tzv. sniffingem. Záhy přestupují na tvrdší drogy jako je pervitin, někdy i heroin. Ojedinělým jevem není případ devatenáctiletého mladíka, kterého již v tomto věku postihl infarkt myokardu díky tomu, že je od svých sedmi let závislý na pervitinu;
- výroba a distribuce tvrdých drog – ilegální pěstírny marihuany a varny pervitinu;
- řada romských žen a dívek provozuje prostituci – běžným jevem je případ, kdy muž vozí svou ženu, dokonce i dceru, na E55 za tímto účelem;

- gamblerství – zaznamenal jsem případ nezaměstnaného muže, který vzal veškeré rodinné prostředky a šel do herny v dobré víře, že vyhraje nějaké peníze. Všechno prohrál, rodinu zadlužil a v současné době je na něj uvaleno asi 60 exekučních výměřů;
- neplacení nájemného – Romové jsou stěhováni do sociálních bytů, kde nájemné za ně platí stát. Vlastníky těchto bytů jsou soukromé subjekty, které z těchto státních příspěvků těží. Vznikají lokality sociálně vyloučených.

Zodpovězení výzkumných otázek

1. Pobírají Romové raději sociální dávky, než aby pracovali?

Odpověď na tuto otázku zní ano. Většina respondentů se shodla na tom, že je to díky špatně nastavenému sociálnímu systému v naší republice. Sociální dávky jsou vypláceny v takové výši, že se Romům nevyplatí shánět zaměstnání. Mzda za nekvalifikovanou práci, kterou Romové vykonávají, často bývá stejná nebo spíše nižší, než vyplácené dávky. Proto je pro Romy pohodlnější nepracovat.

2. Hledají nezaměstnaní Romové, kteří jsou přihlášení na úřadu práce, trvalý pracovní poměr?

Romové si trvalý pracovní poměr nehledají. Měsíční příjem Romů je na slušné úrovni, pokud berou sociální dávky a zároveň na černo pracují. Kdyby je někdo trvale zaměstnal, musel by za ně platit všechny odvody dané zákonem. Legální pracovní poměr se tak nevyplatí ani Romovi ani zaměstnavateli. Proto si Romové hledají práci na černo a nikoli legální pracovní poměr.

3. Mají Romové opravdu ztížený přístup na trh práce?

Velká část Romů patří do skupiny s nízkou úrovní vzdělání a s poměrně velkým podílem na trestné činnosti. Na trhu práce je stále méně příležitostí pro nekvalifikovanou pracovní sílu. Romové se těžko přizpůsobují požadavkům trhu práce. Nevyužívají dostatečně pracovních nabídek a mají nedostatečnou pracovní morálku. Mnozí zaměstnavatelé je z těchto důvodů nechtějí přijímat na volná pracovní místa. Ano, Romové mají ztížený přístup na trh práce.

Závěr

Romové jsou od majoritní společnosti odlišni svým chováním, jednáním, způsobem života a hodnotami, které uznávají. Pro hlubší poznání těchto odlišností jsem se rozhodl proniknout více do historie Romů. V první a druhé kapitole teoretické části jsem se věnoval studiu historického vývoje Romů. Zpočátku jsem váhal, zda se mám v takovém rozsahu věnovat tak velkému množství historických informací, ale pro lepší pochopení romských tradičních hodnot, jejich kultury, tradičního způsobu života, morálky, přístupu k práci a tradičních řemeslných profesí, jsem považoval za důležité tyto kapitoly zde uvést. Domnívám se, že nastudováním historie, je možné spatřit posun a změnu v původních hodnotách, způsobu života a v profesním uplatnění Romů. Změna je dána přirozeným vývojem společnosti, ale i společným soužitím majority a Romů na území českých zemí.

Romové se v českých zemích vyskytovali ve většině případů na okraji společnosti. Majorita a Romové nikdy nežili v souladu, ale žili vedle sebe. Toto trvalo až do té doby, než se Romové začali trvale usazovat na různých územích Moravy a Čech. První usazené rodiny byly převážně respektovány pro svůj řemeslný um a pracovitost. Romské rodiny, které trvaly na kočovném způsobu života, se potýkaly s tvrdým zacházením a represivními opatřeními, a to z toho důvodu, že jejich způsob obživy byl na hranici zákona.

Za druhé světové války došlo v Čechách a na Moravě k velké genocidě Romů, kdy byli téměř vyhlazeni. Tato situace se odrazila v osídlování českého pohraničí a průmyslových oblastí po válce náborem slovenských Romů, u kterých stále převládal starý způsob života. To znamenalo nový proces usazování a snahu o soužití s majoritní společností, jež vyvrcholilo v období padesátých let 20. století. Během dalších desetiletí Romové ztráceli původní hodnoty, které byly ničeny a nebyly nahrazovány jinými. Vzniká vzájemná nedůvěra mezi Romy a příslušníky majoritní společnosti a ta je patrná i v současnosti.

Po staletí si Romové udržovali své tradice a řemeslné dovednosti a schopnosti, které si předávali z generace na generaci. Jejich řemesla, která stála na základech jejich způsobu života, se v období uplynulých 80. let, kdy nastupuje industrializace a průmyslová výroba, se postupně ztrácela, až úplně zanikla. Socialistická společnost

ve snaze o zařazení Romů do pracovního procesu z nich udělala většinou nekvalifikované dělníky bez vztahu a motivace k práci. I v současné demokratické společnosti je situace z hlediska pracovního uplatnění Romů velmi špatná. Příčinou je nízká kvalifikace, nespolehlivost a nechůť pracovat.

Ve třetí kapitole teoretické části jsem se věnoval romství - romipen. Snažil jsem se popsat jak romipen vymezuje vše podstatné pro každého člena romské komunity. Romské hodnoty a tradice jsou velmi rozdílné od hodnot a tradic majoritní společnosti. Rozdíly spočívají v odlišném myšlení, hodnotovém systému a jiné životní strategii. Sociální exkluze pro Romy znamená život v chudobě bez účasti na trhu práce a u většiny mladých lidí také bez účasti na vzdělávání, bez přiměřeně dobrého bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle žijících ve skupině sociálně vyloučených.

Ve čtvrté kapitole jsem zjišťoval determinanty práce, které publikovali světoví klasikové v čele s Karlem Marxem. Práce představuje vedle výdělku také základ pro získávání a zdokonalování dovedností a schopností, rozmanitost žití a podporu osobní identity, která souvisí se sociálními kontakty, též strukturaci času ve smyslu organizace denních aktivit.

Výsledky vlastního výzkumného šetření jsou uvedeny v praktické části mé diplomové práce. Na základě kvalitativního výzkumu a následnou analýzou získaných dat jsem interpretoval postoj Romů k práci, k její hodnotě. Mým zjištěním bylo, že práce pro ně představuje pouze zdroj peněz a nepřináší jim prakticky žádné psychické a sociální uspokojení.

Při terénním výzkumném šetření jsem spolupracoval mimo jiné s romským komunitním centrem a romským aktivistou panem Štefanem Milem, který aktivně spolupracuje s Informačním centrem občanského sektoru – ICOS – v Českém Krumlově. Hlavním úkolem pana Mila je podpora romského občanského sektoru při překonávání životních překážek. Své návrhy a připomínky k řešení romské otázky předkládá i na půdě parlamentu. Doufám, že tato spolupráce byla a bude oboustranně přínosná. Zároveň jsem úzce spolupracoval s PhDr. Evou Davidovou, CSc, českou historičkou umění, etnografkou, socioložkou a fotografkou. Patří k zakladatelům české romistiky, publikovala řadu knih a odborných článků, ze kterých jsem často čerpal. Narodila se v Praze (1932), ale od roku 1976 žije v Českém Krumlově, kde kromě muzejní a výzkumné práce byla 15 let okresní konzervátorkou památkové péče

v Regionálním muzeu v Českém Krumlově, kde jsem se s ní před několika lety seznámil. Díky spolupráci s ní jsem hlouběji pronikl do historie a způsobu života Romů.

Vzhledem k tomu, že o moji diplomovou práci projevilo zájem Komunitní centrum Romů v Českém Krumlově a romský aktivista pan Milo, domnívám se, že by mohla být přínosem pro mnohé děti, které toto centrum navštěvují. Romské děti by se tak více seznámily s původem, historií a řemesly romského etnika. Zpracování romské tematiky může být v současné době využito pro potřeby multikulturní výchovy. Získané poznatky se dají dále využít a rozvíjet při práci s romskou komunitou. Mohou být přínosem při tvorbě dalších programů projektů.

Resumé

V této diplomové práci jsem se snažil přiblížit majoritní společnosti romské etnikum. V první teoretické části jsem se za pomoci odborné literatury pokusil zmapovat původ Romů a jejich historii. Snažil jsem se popsat tradiční romská řemesla, která po mnoho let sloužila k jejich obživě a byla pro ně specifická. V další kapitole jsem citoval klasiky zabývající se samotným pojmem práce a pohledem na práci jako takovou. V empirickém výzkumu jsem kvalitativním šetřením zjišťoval, jaký je současný postoj Romů k práci a k její hodnotě.

Anotace

Autor diplomové práce: Bc. Miroslav Valha

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Alena Plšková

Instituce: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno

Název práce: Hodnota práce v romské komunitě

Počet slov: 21 852

Diplomová práce se zabývá problematikou hodnoty práce v romské komunitě. Zjišťuje, jakou práci Romové preferují nejvíce, co pro ně znamená a co jim přináší, nejen po stránce odměňování. Zda práce, kterou vykonávají, má vazby s jejich kulturou a historií. Tato práce popisuje vliv hodnoty práce ve vybrané romské komunitě v kontextu jejich každodenního života, se zaměřením se na překážky jejich plnohodnotné participace ve většinové společnosti z důvodu sociální exkluze.

Klíčová slova

Cikáni, Romové, historie Romů, tradiční řemesla, hodnoty a tradice, sociální exkluze, práce, hodnota, identita, romství, národnost.

Annotation

The diploma thesis deals with the phenomenon of the value of work in Romany community. It is trying to find out which type of work Romanies prefer, what it means for them, what it brings to them, not only in the form of remuneration, and last but not least if the work they do has links to their culture and history. This paper describes impact of value of work in a chosen Romany community in a context of their everyday life, with a special attention being paid to the obstacles of their adequate participation in a majority society due to the social seclusion.

Keywords

Gypsies, Romany, Romany history, traditional crafts, values and traditions, social seclusion, work, value, identity, nationality.

Seznam literatury a prameny

Zákony, věstníky, metodiky

1. ZÁKONY a NAŘÍZENÍ státu československého, jakož i bývalé říšské a zemské zákony a nařízení, které jsou doposud v platnosti, Výtah pro četnictvo, Polygrafie Brno, 1919
2. ZÁKON č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech
3. ZÁKON č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 13. května 2004
4. ZÁKON ze dne 6. listopadu 2011, kterým se mění zákon č.262/2006 Sb., ZÁKONÍK PRÁCE, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony
5. ZÁKON č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky
6. ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY., Zpráva o stavu romských komunit, 2005, ISBN 80-86734-49-8

Literatura

7. BOGDAN, Robert, BIKLEN, Sari Knopp, Qualitative research for education: An introduction to theory and methods, Boston, Allyn and Bacon, 1982, 253 p., ISBN 0205076955
8. CRESWELL, J. W. (1998). Qualitative inquiry and research design. Choosing among five traditions. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage
9. DANIEL, Bartoloměj, Dějiny Romů: Vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku, 1. vydání, Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1994, 199 s., ISBN 80-7067-395-8
10. DAVIDOVÁ, Eva: Romano drom - Cesty Romů: 1945-1990, Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku, Olomouc: Univerzita Palackého, 1995, 273 s., ISBN 80-7067-533-8
11. DAVIDOVÁ, Eva, Romové a česká společnost, Hledání domova, porozumění a vzájemného soužití, Studie Národohospodářského ústavu J. Hlávky, Praha, 2001, 89 s., ISBN 80-238-7739-9

12. DURKHEIM, Émile, Společenská dělba práce, 1. vydání, Nakladatelství Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, 375 s., ISBN 10-80-7325-04-1
13. Evropská úmluva o lidských právech Praha: Dokumentační a informační středisko Rady Evropy, 2002, 48 s., ISBN 80-239-1281-X
14. FONSECA, Isabel: Pohřbi mě vestoje: Cikáni a jejich pouť. – 1. české vydání Praha: Slovart, 1998, 254 s., ISBN 80-7209-074-7
15. FRASER, Angus M., Cikáni, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 374 s., ISBN 80-7106-212-X
16. FRIŠTENSKÁ, H. – VÍŠEK, P., O Romech. Na co jste se chtěli zeptat: manuál pro obce Praha: Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, 2002, 141 s., ISBN 80-239-0383-7
17. HENDL Jan, Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace, Portál, 2005, 2.aktualiz.vydání, 407 s.
18. HOLZBACHOVÁ, Ivana, Durkheimovo pojetí sociologie. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity B 55*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, ISBN 978-80-210-4685-6, s. 73 - 88
19. HORVÁTHOVÁ, Jana, Kapitoly z dějin Romů Praha: Člověk v tísni, 2002. 84 s., ISBN 80-7106-615-X
20. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, Můžeme se domluvit, 4. vydání, Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 2002, 130 s., ISBN 80-244-0496-6
21. JAMNICKÁ- ŠMERGLOVÁ, Z., Dějiny našich cikánů, Orbis: Praha, 1955, 2004, 273 s., ISBN 80-244-0524-5
22. JAKOUBEK Marek, BUDILOVÁ Lenka, Romové a cikáni – známí i neznámí, Interdisciplinární pohled, nakladatelství: LEDA, 1. vydání, 2008, 344 s., ISBN-13: 978-80-7335-119-9
23. KENRICK, Donald: Cikáni na cestě z Indie do Evropy. – 1. české vydání Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 79 s., ISBN 80-244-0589-X
24. KOLEKTIV autorů Muzea romské kultury, Romové – tradice a současnost, Brno, 1999, 92 s., ISBN 80-902476-1-X
25. LOUŽEK, Marek, Max Weber - život a dílo Weberovské interpretace, 1. vydání, Karolinum, 2005, 753 s., ISBN 80-246-0812-X
26. MANN, Arne, Neznámí rómovia: Zo života a kultúry Cigánov-Romov na Slovensku Bratislava: Ister Science Press, 1992, 207 s., ISBN 80-900486-2-3
27. MANN, Arne, Romský dějepis, 1. vydání, Praha: Fortuna, 2001. 48 s., ISBN 80-7168-762-6

28. MANUŠ, Erika, Jdeme dlouhou cestou: Odkud jsme? Kdo jsme? Kam Jdeme?, Nadace Arbor Vitae, Praha, 1998, 282 s., ISBN 80-901964-5-4
29. MAREŠ, Petr, Nezaměstnanost jako sociální problém, Sociologické nakladatelství, 1994, 1. vydání Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. 151 s., ISBN 80-901424-9-4
30. MAREŠ, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 s., ISBN 80-85850-61-3
31. MARX, Karel, Kapitál, 1. díl, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, 430 s.
32. MURRAY, Charles, Příliš mnoho dobra, Nakladatel: Občanský institut, 1998, 337 s., ISBN 80-85850-55-9
33. NAVRÁTIL Pavel a kolektiv, Romové v české společnosti, Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky, 1. vydání Praha: Portál, 2003, 224 s., ISBN 80-7178-741-8
34. NEČAS, Ctibor, Českoslovenští Romové v letech 1938-1945 1. vydání, Brno: Filozofická fakulta MU, 1994, 220 s. ISBN 80-210-0945-4
35. NEČAS, C. Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, 1997, 123 s., ISBN 80-7067-769-4
36. NEČAS, Ctibor, Romové v České republice včera a dnes. 5. doplněné vydání, Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2002, 129 s., ISBN 80-244-0497-4
37. NEČAS, C. Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti Brno: MU, 1991, ISBN-80-210-0326-X
38. ROUS, J., Romové - vhléd do problému, Brno: Kabinet MV ve spolupráci s Katedrou sociální pedagogiky, 2003, 51 s., ISBN 80-86633-03-9
39. ŘÍČAN Pavel., S Romy žít budeme - jde o to jak, 1. Vydání, Praha: Portál, 2000, 143 s., ISBN 80-7178-410-9
40. SEKÝT, Viktor, Romové, In: Šišková, T. (ed.), Menšiny a migranti v České republice, Praha: Portál, 2001, 200 s., ISBN 80-7178-648-9
41. STEWART, Michael: Čas cikánů, 1. vydání, Brno: Barrister & Principal, 2005, 275 s., ISBN 80-7364-017-1
42. SUS, Jaroslav, Cikánská otázka v ČSSR, 1. vydání Praha: SNPL, 1961, 126 s.
43. SYROVÁTKA, T. (ed.) Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2004, 237 s. Rubikon. sv. 9, ISBN 80-210-3455-6

44. ŠIŠKOVÁ Tatjana., Menšiny a migranti v České republice, 1. vydání, Praha: Portál, 2001, 200 s. ISBN 80-7178-648-9
45. ŠIŠKOVÁ (ed.), Tatjana. Výchova k toleranci a proti rasismu, 1. vydání, Praha: Portál, 1998. 208 s., ISBN 80-7178-285-8
46. ŠULEŘ, P. a kol., Romové – tradice a současnost, Brno: Svan, 1999, ISBN-80-85956-14-4
47. TOUŠEK, Ladislav: Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení, In Hirt, Tomáš, Jakoubek, Marek, „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení, Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006, 416 s., s. 288 – 321, ISBN – 10:86898-76-8
48. VÁGNEROVÁ M., Psychologie pro pomáhající profese, 3. vydání Praha: Portál, 2004, 872 s., ISBN-80-7178-802-3
49. VANČURA, Vladislav, Obrazy z dějin národa českého, Mladá fronta – Máj Praha, 1965, 654 s.
50. WEBER, Max, Protestantská etika a duch kapitalismu, In Metodologie, sociologie a politika, vybral a uspořádal Miloš Havelka, Praha, OIKOYMENH 2009, s. 182-242, ISBN 978-80-7298-389-6

Odborné časopisy, periodika, jiné zdroje

51. DAVIDOVÁ, E., ČARNÁ, M., Analýza Romů ve městě a okrese Český Krumlov, Interdokument MÚ Český Krumlov
52. GABAL, Ivan, Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, Praha: Gabal Analysys & Consultig, 2006, 117 s.
53. HRAŠE, Jan Karel, Persekuce cikánů v zemích Koruny české v XVIII. století, Světozor roč. 5, č. 2-4, Praha 1871
54. MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 36, 3s. 285-297. ISSN 0038-0288. 2000
55. MATEL, Michal, Výzkum kriminality v sociálně vyloučených lokalitách, Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky, 6 s., č.j. OBP-381/AK-2006
56. Popravčí kniha pánů z Rožmberka, 1. vydání, Státní oblastní archiv, ed. Adolf Kalný, Třeboň 1993, 128 s.
57. Romská minorita a postupy integrace: závěrečná zpráva z výzkumu, 1. vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 127 s., ISBN 80-7338-008-0

58. SEKYT, Viktor, Romské tradice a jejich konfrontace se současností (Romství jako znevýhodňující faktor), SOCIOKLUB, Praha 2003
59. ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY., Zpráva o stavu romských komunit, 2005, ISBN 80-86734-49-8
60. Bulletin Muzea romské kultury, výkonná redaktorka Mgr. Jana Poláková, Brno: Muzeum romské kultury, ISSN 1212-0707
61. Romano džaniben, Časopis romistických studií, šéfredaktoři: Helena Sadílková, Pavel Kubaník
62. Romano Hantos – Romský hlas, vychází s podporou Ministerstva kultury ČR, vydává Společenství Romů na Moravě, šéfredaktor Ing. Karel Holomek
63. Sociologický časopis, vydavatel: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., ISSN 0038-0288

Internetové zdroje

64. <http://www.dzaniben.cz>
65. <http://www.romea.cz/>
66. <http://www.rommuz.cz>
67. <http://romove.radio.cz/cz>
68. <http://www.srn.m.cz>
69. <http://studie.blog.cz/rubrika/o-romech-co-mozna-nevite/2>

Přílohy

Příloha 1 - Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o potulných cikánech a podobných tulácích

Příloha 2 - Zákon z roku 1927 o potulných cikánech

Příloha 3 - Cikánské legitimace (ukázky)

Příloha č. 1

Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1927.

II. volební období.

4.
zasedání.

Tisk 459.

Zpráva

výboru ústavně-právního

k vládnímu návrhu zákona (tisk 415)

o potulných cikánech a podobných tulácích.

Ústavně-právní výbor jednal ve schůzích dne 21., 22. a 23. června 1927 o shora uvedené osnově zákona a usnesl se, změniv a doplniv vládní osnovu zákona v některých směrech, doporučiti senátu Národního shromáždění ku přijetí zákon tento ve znění dole uvedeném.

Důvodová zpráva.

Ve všech dílech světa setkáváme se s kočujícím národem cikánským, jehož kolébkou jest pravděpodobně Indie. Odtud rozšířili se nejprv do Evropy a Afriky a pak do celého světa. Celkem počítá se asi na 2 miliony cikánů, z nichž polovice jest v Evropě, nejvíce v Rumunsku asi 350.000, v Uhrách asi 150.000, v Turecku 60.000 a v Rusku asi 50.000.

Na Československou republiku připadá asi 8000 cikánů rodem. Jejich počet ve všech státech se mění podle toho, jak který stát proti nim postupuje. Jejich stěhování ze státu do státu nezabránila ani nejpřísnější opatření. Ve střední Evropě vyskytují se od počátku patnáctého století. V Čechách jsou o nich první záznamy z roku 1416 a v Uhrách z r. 1417. Menší část cikánů živila a živí se tu i tam též prací, řemeslem, hlavně kotlářstvím, obchodem, nejvíce koňmi, hudbou i tancem, avšak většina z nich se práce štítí, toulají se světem, nemají žádného bydliště a živí se žebrotou, krádežemi a hádáním. Žijí primitivně, nemyjí se, chodí v hadrech, spí pod širým nebem volně nebo pod chatrnými stany a jejich potrava jest velmi skrovná. Jest známo, že vyhrabávají na mrchovištích i pošlá zvířata, aby si je k snědku připravili. Výhody kultury a sociální vymoženosti jsou jim neznámy. Zákonů a úředních nařízení neznají ani jich nedbají a rovněž se nesnaží naučiti se čísti nebo psáti. Neasimilují se proto a zůstávají u všech národů tělesem cizím, nevídaným, obtížným a namnoze nebezpečným, jak cizímu majetku, tak zdraví a životu.

Vzhledem k těmto jejich nebezpečným vlastnostem a nekulturnímu životu hleděly se jich státy zbaviti a to i prostředky krutými. V zemích českých a rakouských počalo

jejich pronásledování v polovici 16. století a sto let na to r. 1688 nařídil císař Leopold, aby byli vyhnáni ze zemí. Ježto ani rozkaz ten, ani pozdější nepomohly, byli císařským reskriptem z 11. července 1697 prohlášeni cikáni za psance, muži měli býti usmrcováni a ženám a dětem měly se uřezati uši a nosy a býti vyhnány za hranice. Císař Karel VI. nařídil 20. června 1721, že též ženy jako muži mají býti na hrdle trestány. Jistých úlev dostalo se cikánům v těchto zemích za Marie Terezie a Josefa II., který pokusil se cikány přivyknouti životu usedlému To podařilo se částečně v zemích bývalých Uher. Jinak potulují se cikáni většinou jako dřívě, obtěžují náš venkov, vyhýbají se řádnému životu a práci, a žijí s větší částí, jak již uvedeno, jako dřívě ze žebroty, krádeže a podvodu. Poněvadž není dosti bezpečnostních orgánů a cikáni uchylují se rádiu krajů méně obydlených a lesnatých, nelze proti nim vždy zakročiti a jich zadržeti, aby mohli býti odevzdáni soudům pro delikty, jež páchají, a nepomáhají proti nim ani zákony o tuláctví a žebrotě, zejména když není pro ně dosti míst v nucených pracovnách, kam mají býti po odpykání trestu dodáváni. Nemalé obtíže způsobuje též zjištění jejich totožnosti jak bezpečnostním orgánům, tak soudům. Jednak má mnoho cikánů stejná jména, jednak si je stále mění, takže i když byli u soudu častěji již potrestáni, vydávají se vždy za zachovalé, soudí-li je jiný soud, než kde již byli potrestáni, a nelze-li jich totožnost snadno zjistiti.

Některé kraje sice dovedly se přechodně trýzně cikánské zbaviti tím, že se jim buď dělaly obtíže při táboření nebo že byli zbavováni z důvodů zdravotních své ozdoby, dlouhých vlasů a vousů, nebo že při zatčení celé tlupy nebo více jich, byl každé osobě přisuzován jiný trest, aby se po odpykání trestu tak snadno zase nesešli; avšak vše to nepomohlo, aby se v těchto krajích zase neobjevili jiní potulní cikáni.

V poslední době neobmezil se živel cikánský na zneužívání veřejné dobročinnosti, na drobné krádeže a podvody, nýbrž počal se dopouštěti též násilí, loupeží a vražd na venkově a zejména na samotách. Tyto jejich a jim podobných individuí násilné a nebezpečné činy zneklidnily a ohrozily klidné občany našeho státu a jest přirozeno, že se domáhají zvýšené ochrany a zakročení proti nebezpečným potulným cikánům a jim rovným zahálčivým tulákům.

Proto bylo zapotřebí zvláštního zákona, který by působil preventivně a represivně, který by usnadnil zjištění totožnosti potulných cikánů a individuí, jich evidenci, usnadnil jim získati práci v pracovních koloniích, jež budou zřízeny (zaměstnání jim lépe vyhovující v přírodě, na stavbě cest, železnic, přehrad, při regulacích, při zemědělství i jinde) a který by též jich dítkám umožnil v řádných rodinách a ve výchovácích ústavech připraviti se pro život tak, aby se mohli státi užitečnými členy lidské společnosti. Zákonem tímto má se uvésti kočování do určitých kolejí, musí k němu býti povolení, tvoření tlup jest zakázáno a ztíží se ním stěhování se potulných cikánů z cizích států. Zákon netýká se cikánů usedlých, kteří se živí řádnou prací, řemeslem, obchodem neb jiným dovoleným způsobem.

Zákon tento jest sice výjimečný, avšak též potulní cikáni a jim podobná individua staví se sami svým životem mimo ostatní občanstvo a nařízení státu; vynucují si tedy tímto pro sebe zákon singulární, který jest odůvodněn též proto, že zvyšují té doby nebezpečí pro život, zdraví a majetek jiných státních občanů svým zvláštním, nezřízeným způsobem života se sklonem k násilnostem.

Pojem potulného cikána jest těžko přesně definovati, avšak známkami výše uvedenými dosti jest charakterisován, takže nebudou míti úřady v tom směru pochybností a obtíží.

Stejně jako s potulnými cikány jest nakládati s tuláky povaleči, kteří práce se štítí, nemají prostředků ku svému živobytí, ani se nesnaží jich získati, kteří žijí jako potulní cikáni bez bydliště, nemají opatření zdravotních, ani vymožeností sociálních a kulturních, často se k potulným cikánům připojují nebo též jednotlivě světem se toulají. Taková individua jsou stejně životu a majetku cizímu nebezpečna jako potulní cikáni a platí proto pro ně též právem ustanovení tohoto zákona.

Ježto potulní cikáni užívají často přezvisku a znají se mezi sebou pod těmito názvy, doplnil v tom směru ústavně-právní výbor vládní návrh zákona (§§ 2 a 3).

Nebezpečné osoby, mezi něž větší část potulných cikánů náleží, snaží se úřední jednání a evidenci znemožňovati nebo, stěžovati mařením zjištění jich totožnosti, měněním jmen, odstraňováním rozlišujících známek i jinak. Proto pojal ústavně-právní výbor do zákona (§ 3 odst. 2) ustanovení, že jednání takové se zakazuje a při překročení stává se přestupkem; mimo to opravňuje v takových případech bezpečnostní úřady a orgány, aby si mohly totožnost též jinak zajistiti.

Aby potulní cikáni nebyli nuceni docházeti daleko k politickým úřadům I. instance, usnesl se ústavně-právní výbor pojeti do zákona (§ 4), že různá hlášení neb vrácení legitimací mohou se konati též na nejbližších četnických stanicích. Hlásiti třeba nejen veškeré změny v osobních datech již do legitimace zanesené, ale též narození dítek (§ 4).

V § 5 odstavec 5. bylo zapotřebí nahraditi slovo "povolení" správně slovem "průkazů", jež jsou nutny k výkazu o oprávnění ku provozování kočovných řemesel neb živností.

Aby bylo možno zachrániti též dítky starší 14ti let před zpustnutím při potulném životě cikánském, usnesl se ústavně-právní výbor (§ 12) zvýšiti tuto hranici věkovou na 18 let, do kterého stáří mohou býti dítky potulným cikánům a jim na roveň postaveným tuláckým individuím odňaty, nepečují-li o ně náležitě nebo jim nedávají potřebné výchovy a dány na výchovu do řádných rodin a vychovávacích ústavů, kde mohou zůstati do své zletilosti, to jest do 21 let. Ustanovení to jest jistě dobré a sociální a může nejsnáze otázku potulných cikánů zlikvidovati. Výchova, škola a okolí dělá vlastně člověka, jakým jest a budou-li takové dítky zbaveny neblahého prostředí, v jakém žily, mohou se z nich státi řádní občané. I když toto opatření bude státi první dobu vyšší náklad, nahradí se to pak tím, že zmenší se výdaj na trestnice, polepšovny a robotárny.

Pro rozhodnutí otázky odnětí dítek a jich umístění tvoří zákon v zájmu urychlení a usnadnění rozhodnutí novou příslušnost v § 12. Příslušnými bude okresní soud nebo poručenský úřad I. stolice, v jichž obvodě rodina (děti) byla přistižena.

Další změnu učinil ústavně-právní výbor, pokud se prozatímního umístění týče (§ 12 odst. 6.), aby totiž odňaté dítky vhodně byly prozatím umístěny, neboť provisorní umístění v rodinách a v ústavech by bylo obtížné.

Poněvadž větší počet obcí jest již vysokými přírážkami a různými dávkami značně zatížen, zvláště obce chudé horské, v nichž se zálibou se cikáni zdržují a jež se namnoze pak domovskými obcemi cikánů stávají a dále vzhledem k stanovenému daňovou reformou limitu přírážek, usnesl se ústavně-právní výbor vyloučiti obce z povinnosti hraditi různé výdaje vzniklé z umístění cikánských a jim podobných tuláckých dítek (§ 12 odst. 7).

Zákonem tímto budou soudy znovu značně zatíženy (§ 13, 14, 15), ač vlastně se jedná o delikt povahy administrativní, kdy přestupek tuláctví a žebroty určitému druhu lidí v jistých mezích se toleruje, a bylo by záhodno při reformě trestního zákona k tomu vzíti zřetel a přikázati tyto delikty, jak tomu jest v Bavorsku, úřadu správnímu. To předpokládá též úpravu trestního správního práva, jež u příležitosti reformy veřejné správy má se též provésti.

Odstavec 2. §u 13 ústavně-právní výbor úplně změnil a doplnil, aby ustanovení jeho odpovídala jiným zákonům a jejich duchu.

Táboření vykládá ústavně-právní výbor ve smyslu širším, pojímaje v ně jak táboření za dne, tak přenocování.

Instituce policejního dohledu není na Slovensku a Podkarpatské Rusi známa (§ 15) a má se tam teprv zavésti zákonem "**o zřízení nucených pracovních kolonií a o změně některých ustanovení trestního práva**", kterážto osnova zákona senátu tiskem 445 ku projednání byla předložena. Oba zákony proto by měly současně vejíti v působnost.

Mezi § 18 a 19 vsunul ústavně-právní výbor nový §, takže § 19. stal se § 20. a § 20., jest § 21.

Vzhledem ku velikým obtížím, jež by mohly správním úřadům povstati při různých správních aktech, týkajících se potulných cikánů, usnesl se ústavně-právní výbor pojati do zákona (§ 19) zvláštní ustanovení, jímž se stanoví, které listiny jsou osvobozeny od kolků a které úkony od dávek a zmocnil správní úřady, aby v případech ohledu hodných, mohl bez různých obtížných formalit a průkazů, jež velmi nesnadno by bylo lze zjednati, sám právo chudých přiznati.

V Praze, dne 23. června 1927.

Dr. L. Krupka v. r.,

předseda.

Jos. Lukeš v. r.,

zpravodaj.

Příloha č. 2

Zákon

ze dne.....1927

o potulných cikánech.

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1.

Za potulné cikány podle tohoto zákona pokládají se cikáni z místa na místo se toulající a jiní tuláci práce se štítící, kteří po cikánsku žijí, a to v obojím případě i tehdy, mají-li po část roku – hlavně v zimě – stálé bydliště.

§ 2.

(1) Potulní cikáni se sepisují a vedou v patrnosti, jak určí vládní nařízení.

(2) Potulní cikáni jsou povinni na vyzvání k soupisu takovému se dostaviti a udávat při něm správná osobní data (přezvyska) svá i osob, s nimiž se potulují.

§ 3.

(1) Bezpečnostní úřady a orgány mohou ke zjištění totožnosti prováděti u potulných cikánů kdykoli zjišťování anthropometrická, daktyloskopická i jiná, zejména zvláštních známek (jizev, vad, tetování a pod.) a přikázati jim, aby po dobu, než jejich totožnost bude zjištěna, nejdéle však po 14 dnů, nevzdaloval se z určitého místa, jakož i učiniti vhodná opatření k zajištění tohoto příkazu.

(2) Jednání, kterým zjišťování totožnosti úmyslně se maří, zvláště též odstraňování rozlišujících známek, se zakazuje; v takových případech mohou bezpečnostní úřady neb orgány totožnost též jinak zajistiti.

§ 4.

(1) Každý potulný cikán starší 14ti let obdrží od politického úřadu I. stolice zvláštní průkaz totožnosti (legitimaci cikánskou), v němž budou uvedena jeho osobní data (§ 2), popis osoby, jakož i připojen otisk prstů. Dále buďtež do tohoto průkazu zapsána obmezení, jež cikánu byla uložena, byl-li dán pod policejní dohled. Děti mladší 14ti let buďtež zapsány v průkazu osoby, s níž žijí.

(2) Každý potulný cikán jest povinen nositi cikánskou legitimaci stále u sebe a ji na požádání předložiti bezpečnostnímu úřadu nebo orgánu. Rovněž jest povinen

ohlásiti nejbližšímu politickému úřadu neb nejbližší četnické stanici veškeré změny v osobních datech osob v ní uvedených i narození dětí nejpozději do osmi dnů, ztrátu legitimace do tří dnů.

(3) Zemře-li osoba, jíž legitimace cikánská byla vydána, budiž legitimace vrácena nejbližšímu politickému úřadu I. stolice neb nejbližší četnické stanici. Učiniti jsou tak povinny osoby, jež se zemřelým žily.

§ 5.

(1) Cikáni smějí jen, obdrží-li k tomu povolení (list kočovnický) politického úřadu I. stolice, kočovati v rodinách nebo s vozidly, jakož i se zvířaty určenými k tahu nebo k nošení nákladů.

(2) V listě kočovnickém budiž udáno, pro které osoby platí, a dále kolik a jaká vozidla nebo zvířata smějí býti s sebou vzata. List zní na jméno hlavy rodiny.

(3) V listě kočovnickém může býti v zájmu veřejné bezpečnosti předepsán též směr a druh cesty, může býti určeno území, v němž kočování jest dovoleno, nebo mohou býti uložena i jiná omezení. Není-li tomu tak, platí povolení ke kočování pro obvod celého státu.

(4) Povolení ke kočování, na jehož vydání nemá nikdo nároku, vydává se nejdéle na dobu jednoho roku a může býti kdykoliv politickým úřadem I. stolice odňato nebo změněno.

Na požádání musí býti kočovnický list předložen kdykoli bezpečnostnímu úřadu nebo orgánu k nahlédnutí, a to od osoby, na jejíž jméno zní, nebo není-li přítomna, od nejstaršího člena rodiny.

(5) List tento nenahrazuje průkazů, jež podle zvláštních předpisů jsou nutny ku provozování kočovných řemesel nebo jiných živností, jakož i ku provozování kočovných podniků zábavných.

§ 6.

Držení jakýchkoli zbraní, střeliva a výbušných látek jest potulným cikánům naprosto zapovězeno.

§ 7.

Potulní cikáni nesmějí kočovati a tábořiti v tlupách přesahujících rámeček rodiny (§ 5 odst. 1.).

§ 8.

(1) Tábořiti v rodinách nebo i jednotlivě přenocovati smějí potulní cikáni jen na místech a po dobu, jež jim určí do odvolání obecní starosta (státní policejní úřad). Při tom lze výjimkou z ustanovení §u 7 povolit, aby po dobu nezbytné potřeby tábořilo více rodin na jednom místě.

(2) Po dobu táboření buďtež listy kočovnické (§ 5) uloženy na potvrzení u obecního starosty (státního policejního úřadu).

§ 9.

Cizozemským potulným cikánům jest pobyt v Československé republice zakázán, nevykáží-li se zvláštním povolením ministerstva vnitra.

§ 10.

Politické úřady II. stolice mohou určití území a obce, do nichž jest potulným cikánům přístup vůbec zakázán, nejsou-li tam příslušni. Zákaz tento budiž uveřejněn v Úředních novinách

a kromě toho vyznačen na tabulkách u silnic při vstupu do takového území nebo obce. Náklady na tabulky nesou obce, v nichž jsou tabulky umístěny.

§ 11.

(1) Potulní cikáni mohou býti kdykoli podrobeni k rozkazu politického úřadu I. stolice, v případech nutných k rozkazu obecního starosty, lékařské prohlídce a všem opatřením nebo obmezením, jichž jest třeba v zájmu zdraví jejich nebo zdravotnictví veřejného (tak ku př. očkování, desinfekce, ostříhání, izolace, nucené dodání do léčebných ústavů atd.).

(2) Vhodná opatření zdravotní a veterinární mohou býti vykonána i na jejich movitém majetku a zvířatech.

(3) Náklady opatření těchto nese stát, pokud je nemohou hraditi cikáni sami, nebo pokud nejsou ku placení po právu povinny jiné fyzické nebo právnické osoby.

§ 12.

(1) Děti mladší 18ti let mohou býti potulným cikánům odňaty, nemohou-li o ně náležitě pečovati a zvláště jim dáti potřebnou výchovu. V každém případě lze jim odníti děti cizí.

(2) Děti cikánům odňaté buďtež dodány do péče řádných rodin nebo vychovávacích ústavů, v nichž by bylo postaráno nejen o jejich náležitou výchovu, nýbrž i o vhodnou přípravu pro praktický život. V ústavech takových budou děti podrženy tak dlouho, pokud je toho třeba, nejdéle do dosažení zletilosti.

(3) Vychovávacímu ústavu přísluší nad dětmi těmi všechna práva, která náležejí jinak rodičům nebo poručníkům. Byl-li dítěti ustanoven před odevzdáním do ústavu poručník, nebude vykonávati svého úřadu po dobu, po kterou je dítě zadrženo v ústavě.

(4) O odnětí dětí potulným cikánům a odevzdání jich do péče rodinné nebo do vychovavacího ústavu rozhoduje na oznámení politického úřadu I. stolice poručenský (opatrovnický) okresní soud, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi poručenský (sirotčí) úřad I. stolice, v jejichž obvodě rodina (děti) byla přistižena.

O řízení před těmito soudy (úřady) platí všeobecná ustanovení o řízení před poručenskými (opatrovnickými) soudy a poručenskými (sirotčími) úřady.

(5) Vládní nařízení určí vychovávací ústavy sloužící k výchově takových dětí.

(6) Politický úřad I. stolice může prozatímně děti vhodně umístiti. Z opatření takového není odvolání.

(7) Náklady vzniklé předběžným umístěním, nebo odevzdáním do péče rodinné nebo zadržením v ústavě vychovávacím, hradí stát, pokud nejsou k tomu po právu povinny osoby třetí; obce tato povinnost nestíhá.

§ 13.

(1) Pokud není čin přísněji trestný, trestají se přestoupení příkazů a zákazů uvedených v §u 2 až v §u 5, v §u 7 až v §u 10, nebo příkazů a zákazů podle těchto ustanovení vydaných, jako přestupky vězením (uzamčením) do jednoho měsíce, přestupky §u 6 vězením (uzamčením) do tří měsíců.

(2) Při odsouzení pro přestupky podle §u 5 odst. 1., prodá představenstvo obce, kde vozidla a zvířata jsou uschována, tyto veřejnou dražbou, nenaloží-li jinak s nimi odsouzený sám nebo nevrátí-li se mu a stržený peníz uloží pro něho u obecního úřadu; při odsouzení podle § 6 prohlásí se zbraně, střeliva a výbušné látky za propadlé ve prospěch státu.

Prokáže-li se v obou případech, že věci byly odcizeny, vrátí se poškozenému, a byly-li zatím prodány, vyplatí se mu stržený za ně peníz.

§ 14.

Stíhati a trestati přestupky uvedené v §u 13 přísluší politickým úřadům I. stolice, sbíhají-li se však s jinými činy soudně trestnými, soudům.

§ 15.

(1) Soud má v odsuzujícím rozsudku pro přestupky uvedené v §u 13 vždy vysloviti, že lze odsouzeného dáti pod policejní dohled.

(2) Přísluší-li potrestání úřadu politickému, může tento úřad v trestním nálezu zároveň vysloviti, že odsouzený se dává pod policejní dohled.

§ 16.

(1) Pokud se mluví v zákoně tomto o politických úřadech I. stolice, rozumějí se tím v místech, kde jsou státní policejní úřady, tyto úřady.

(2) Příslušnost úřadů řídí se podle místa dočasného pobytu potulných cikánů, v řízení trestním podle místa přistižení.

§ 17.

Obce jsou povinny při provádění tohoto zákona spolupůsobiti. Zvláště náleží jim konati hlášení o potulných cikánech a prováděti zajišťovací opatření podle §u 3. Podrobnosti určí vládní nařízení.

§ 18.

(1) Ustanovení tohoto zákona nedotýkají se platnosti všeobecných předpisů rázu policejního (ku př. o hlášení, o vypovídání a vyhošťování, o postrku, o cestovních pasech atd.), jakož i předpisů o provozování kočovných řemesel nebo jiných živností, podomního obchodu a kočovných podniků zábavných.

(2) Platnosti pozbývají veškerá dosavadní ustanovení týkající se potulných cikánů.

§ 19.

Cikánské legitimace (§ 4) jsou kolku prosty a veškeré úřední úkony podle tohoto zákona jsou prosty dávek za úřední úkony. V případech ohledu hodných může úřad přiznati právo chudých.

§ 20.

Zákon tento nabývá účinnosti 8 dní po vyhlášení, kromě §§ů 4 a 5, u nichž začátek účinnosti ustanoví vládní nařízení.

§ 21.

Zákon tento provede ministr vnitra v dohodě s ministry financí, spravedlnosti, sociální péče, školství a národní osvěty, veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a zemědělství.

Příloha č. 3

Čís. záznamu: 1

Tato cikánská legitimace obsahuje 26 stránek.

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ.
 Duplikát.

CIKÁNSKÁ LEGITIMACE
vydaná podle § 4 zákona ze dne 14. července 1927,
č. 117 Sb. a n.

Číslo cikánské legitimace: **18846**
(shodující se s číslem u Ústředí pro
potulných cikánů).

Méno a příjmení majitele: *Zberák*

Javoslav (přezdívkou): */*

Státní příslušnost: *československá*

Vydána politickým (státním policejním) úřadem
UH. BRODĚ

dne *31. XII. 1937*

Razítko: Přednost úřadu: *Za okresního hejtmána*

- 1 -

Zdroj: Státní okresní archiv Zlín; Okresní úřad v Uherském Brodě ignoroval usedlý způsob života luhačovických Romů a tvrdošijně jim vydával cikánské legitimace, ačkoliv tyto osobní doklady náležely pouze potulným Romům

Osobní popis majitele legitimace.	Osobní popis majitele legitimace.
1) Rodiště: obec <i>Luhacovice</i>	8) Výška v cm: <i>164 cm</i>
okres <i>Lh. Brod</i>	9) Postava: <i>malá - rovná</i>
země <i>Moravsko-slezská</i>	10) Obličej: <i>proslouhlý - krásný</i>
2) Datum narození: <i>11. 4. 1915</i>	1) Vlasy: <i>černé - tmavě červené</i>
3) Stálé bydliště, měli takové aspoň po část roku: <i>Luhacovice - u š. tábor</i>	2) Vúsy: <i>-</i>
4) Domovská obec, je-li prokázána: obec <i>Luhacovice</i>	3) Oči: <i>brilantově</i>
okres <i>Lh. Brod</i>	4) Čelo: <i>malé</i>
země <i>Morava</i>	5) Nos: <i>průměr</i>
5) Stav rodinný: <i>svobodný - ženatý</i>	6) Rty: <i>špičaté</i>
6) Zaměstnání: <i>u š. tábor - náčelník</i>	7) Zuby: <i>zobáky</i>
7) Jakou řečí mluví: <i>češty a slovaty</i>	8) Brada: <i>čistá</i>
Podpis majitele legitimace: <i>Herák Jaroslav</i>	9) Zvláštní znamení: <i>-</i>

- 2 -

Zdroj: Státní okresní archiv Zlín; Cikánská legitimace, osobní popis

Čís. záznamu: *94*
Nyilváltási szám:

Tato cigánska legitimácia obsahuje 35 stránok.
Ez a ciganylevel 35 oldalból áll.

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ.
CSEHSZLOVÁK KOZTÁRSÁG.

CIGÁNSKA LEGITIMÁCIA
CIGANYLEVÉL

vydaná podľa § 4 zákona zo dňa 31. júla 1927, č. 117 Sb., a nov.
kódifikácií: az 1927. július 31.-i, 117. számú törvény s. 4. §-a módjára

Číslo cigánskej legitimácie: **8874**
A cigánylevel száma:

Meno a priezvisko majiteľa: *Becková*
A tulajdonos neve és keresnéve:
Julia (prezývka): *Ilho*
(közneve):
Státna príslušnosť: *československá*
Állampolgárság:

Vydaná politickým (štát. poliszajny) úradom
Kiadta a közigazgatási (államrendészeti) hivatal

o Froler
12. máj 1929

Okresní úřad Zlín
Prodávka úradu: *Pauer*
Hivatalnok:

- 1 -

Zdroj: Státní okresní archiv Zlín; Cikánská legitimace

Uzka Hen Konh Varnohy, Havi Pasčenkova

Čís. záznamu: *11/42/932*
 Nyilvántartási szám:

Tato cigánska legitimácia obsahuje 35 stránok.
 Ez a cigánylevél 35 oldalal bír.

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ.
 CSEHSZLOVÁK KOZTÁRSASÁG.

**CIGÁNSKA LEGITIMÁCIA
 CIGÁNYLEVÉL**

vydaná podľa § 4 zákona zo dňa 14. júla 1927, č. 117 Sb. z. a n. s.
 kiállítatott az 1927. július 14.-i, 117. számú törvény 4. §-a alapján.

Číslo cigánskej legitimácie: **27287**
 A cigánylevél száma:

(shodujúce sa s číslom u Ústredia pre evanjelizačnú prácu)
 (a közhatalmúkat nyilvántartó központi hivatal számával
 egyező számmal)

Meno a priezvisko majiteľa: *Pasčenkova*
 A tulajdonos vezeték- és keresetneve:

Tarié (prezývka),
 (cigánynevel)

Státna príslušnosť: *československá*
 Állampolgársága:

Vydaná politickým (štát. policajným) úradom
 Kiállította a közigazgatás (Államrendőrség) hivatal

v _____ ban

dňa _____

Hoztko:
 Peczét)

Prohlašuje úrad:
 Hivataloslag:

[Signature]

- 1 -

Zdroj: Státní okresní archiv Zlín; Cikánská legitimace